

Київський університет імені Бориса Грінченка
Кафедра української мови

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

О.Б.Жильцов

“ 08 ” “ 09 ” 2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА:

ЛЕКСИКОЛОГІЯ, ЛЕКСИКОГРАФІЯ. ФРАЗЕОЛОГІЯ

спеціальність: 035 Філологія

освітня програма: 035.01.01 Українська мова та література

Освітній рівень: перший (бакалаврський)

Інститут філології

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРИНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136356
Начальник відділу
моніторингу якості освіти

Програма № 0301/21
Ліксикол

(підпис) (прізвище, ініціал)

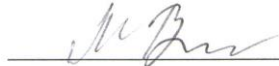
« » 2021 р.

2021 – 2022 навчальний рік

Розробники: Дроботенко Валентина Юріївна, доцент кафедри української мови, кандидат філологічних наук;
Стишов Олександр Анатолійович, професор кафедри української мови, доктор філологічних наук

Викладачі: Дроботенко Валентина Юріївна, доцент кафедри української мови, кандидат філологічних наук;
Стишов Олександр Анатолійович, професор кафедри української мови, доктор філологічних наук;

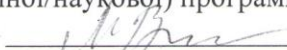
Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні
кафедри української мови
Протокол від 08.09.2021 № 2

Завідувач кафедри (М.О.Вінтонів)

Робочу програму погоджено з гарантми освітньої (професійної/наукової) програми (керівниками проектних груп)

Робочу програму погоджено з гарантми освітньої (професійної/наукової) програми (керівниками проектних груп) 035.01.01 Українська мова та література

08.09.21 р.

Гаранти освітньої (професійної/наукової) програми (керівники проектних груп) (М.О.Вінтонів)

Робочу програму перевірено
08.09.2021 р.

Заступник директора/декана (Л.І.Заяць)

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) (_____) (ПІБ). «__» 20__ р., протокол № ____

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) (_____) (ПІБ). «__» 20__ р., протокол № ____

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) (_____) (ПІБ). «__» 20__ р., протокол № ____

на 20__/20__ н.р. _____ (підпис) (_____) (ПІБ). «__» 20__ р., протокол № ____

Предмет вивчення Сучасна українська літературна мова: лексикологія, лексикографія. Фразеологія охоплює вивчення лексичних значень слів, зокрема таких, як первинне й вторинне, пряме й переносне, конкретне й абстрактне, однозначних та багатозначних слів, омонімів і паронімів, синонімів та антонімів, значень, зумовлених контекстом чи ситуативними обставинами, у яких відбувається акт мовлення.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	
<i>Сучасна українська літературна мова</i>		
Вид дисципліни	<i>обов'язкова</i>	
Мова викладання, навчання та оцінювання	<i>українська</i>	
Загальний обсяг кредитів / годин	<i>26 / 780</i>	
Курс	<i>1-4</i>	
Семестр	<i>1-7</i>	
Кількість змістових модулів з розподілом:	<i>5</i>	
Обсяг кредитів	<i>26</i>	
Обсяг годин, у тому числі:	<i>780</i>	
Аудиторні	<i>404</i>	
Модульний контроль	<i>52</i>	
Семестровий контроль	<i>150</i>	
Самостійна робота	<i>174</i>	
Форма семестрового контролю	<i>Екзамен (1,3,5,7), залік (6)</i>	

Змістовий модуль: Сучасна українська літературна мова: лексикологія, лексикографія. Фразеологія.

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання			
	денна		заочна	
Вид дисципліни	<i>обов'язкова</i>			
Мова викладання, навчання та оцінювання	<i>українська</i>			
Загальний обсяг кредитів / годин	<i>8/ 240</i>			
Курс	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>2</i>
Семестр	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Кількість змістових модулів з розподілом:	<i>3</i>	<i>3</i>	<i>3</i>	<i>3</i>
Обсяг кредитів	<i>4</i>	<i>4</i>	<i>4</i>	<i>4</i>
Обсяг годин, у тому числі:	<i>120</i>	<i>120</i>	<i>120</i>	<i>120</i>
Аудиторні	<i>64</i>	<i>72</i>	<i>16</i>	<i>16</i>
Модульний контроль	<i>8</i>	<i>8</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
Семестровий контроль	<i>-</i>	<i>30</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
Самостійна робота	<i>48</i>	<i>10</i>	<i>104</i>	<i>104</i>
Форма семестрового контролю		<i>Екзамен</i>		<i>Екзамен</i>

Мета навчальної дисципліни – формування у студентів-філологів систематизованих наукових знань про традиційні й нові підходи щодо класифікації і кваліфікації різних лексичних явищ.

2.Завдання навчальної дисципліни:

- формувати лінгвістичну компетенцію, що охоплює знання з усіх розділів курсу сучасної літературної мови, сприяти засвоєнню термінологічної бази і понять, необхідних для усвідомленого сприйняття мовознавчих наук;
- удосконалювати й розвивати мовну компетенцію, що включає знання і практичне оволодіння нормами літературної мови, знання правил орфографії та пунктуації;
- виробляти вміння користуватися лексикографічними джерелами та іншою довідковою літературою;
- формувати комунікативну компетенцію, знання, вміння й навички, потрібні для розуміння чужих і створення власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування.

Під час практичних занять, індивідуальної навчально-дослідницької та самостійної роботи студенти, майбутні спеціалісти **набувають таких компетентностей: ЗК (загальні компетентності), ФК(фахові компетентності).**

- **ЗК-2:** Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності й досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу й суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
- **ЗК-3:** Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- **ЗК-4:** Здатність бути критичним і самокритичним.
- **ЗК-5:** Здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями.
- **ЗК-6:** Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.
- **ЗК-7:** Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- **ЗК-8:** Здатність працювати в команді та автономно.
- **ЗК-10:** Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- **ЗК-11:** Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- **ЗК-12:** Навички використання інформаційних і комунікаційних

технологій.

- **ЗК-13:** Здатність проведення досліджень на належному рівні.
- **ФК-1:** *Загально-професійні компетентності:* Усвідомлення структури філологічної науки та її теоретичних основ.
- **ФК-2:** Здатність використовувати в професійній діяльності знання про мову як особливу знакову систему, її природу, функції, рівні.
- **ФК-4:** Здатність аналізувати діалектні та соціальні різновиди української мови, описувати соціолінгвальну ситуацію.
- **ФК-5:** Здатність використовувати в професійній діяльності системні знання про основні періоди розвитку літератури, що вивчається, від давнини до ХХІ століття, еволюцію напрямів, жанрів і стилів, чільних представників та художні явища, а також знання про тенденції розвитку світового літературного процесу та української літератури.
- **ФК-6:** Здатність вільно, гнучко й ефективно використовувати українську мову в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і регістрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних завдань у різних сферах життя.
- **ФК-7:** Здатність до збирання й аналізу, систематизації та інтерпретації мовних, літературних, фольклорних фактів, інтерпретації та перекладу тексту.
- **ФК-8:** Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією для розв'язання професійних завдань.
- **ФК-9:** Усвідомлення засад і технологій створення текстів різних жанрів і стилів державною та іноземною мовами.
- **ФК-10:** Здатність здійснювати лінгвістичний, літературознавчий та спеціальний філологічний аналіз текстів різних стилів і жанрів.
- **ФК-11:** Здатність до надання консультацій з дотримання норм літературної мови та культури мовлення.
- **ФК-12:** Здатність до організації ділової комунікації.
- **ФК-13:** Комунікативні компетентності: Лексико-граматична компетентність передбачає: володіння лексичними, граматичними, орфографічними мовними знаннями і навичками; знання семантики, словотворчої й синтаксичної структури, функції в реченні й тексті, лексичної полісемії, антонімії,

особливостей фразеології для структурної організації тексту та вираження комунікативної інтенції.

- **ФК-14:** Мовленнєво-фонетична компетенція передбачає: знання про звуки мови і закономірності їх поєднання; про фонетичні процеси (голос, інтонацію, чергування звуків) знання фонетичної транскрипції та фонематичні навички мовлення (рецептивні і репродуктивні); уміння сприймати на слух різножанрові та різнопредметні автентичні тексти.
- **ФК-15:** Інтеракційна компетентність передбачає: уміння вести діалог, побудований на реальній або симульованій ситуації та вільно вести розмову з носіями мови; здатність викладати свою думку відповідно до певних типів тексту з дотриманням параметрів комунікативно-стилістичної доцільності та мовної правильності.
- **ФК-17:** Прикладні компетентності: Інформаційна комунікативно-технічна компетенція: обізнаність щодо сучасних технологій та програмного забезпечення для роботи в мережі Інтернет, з банками перекладацької пам'яті, корпусами, електронними словниками і базами даних.

3. ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Опанувавши дисципліну «Сучасна українська літературна мова: лексикологія, лексикографія. Фразеологія», студенти повинні мати такі *програмні результати навчання*:

- **ПРН-1:** Вільно спілкуватися з професійних питань із фахівцями та нефахівцями державною та іноземною мовами усно й письмово, використовувати їх для організації ефективної міжкультурної комунікації.
- **ПРН-2:** Ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.
- **ПРН-3:** Організовувати процес свого навчання й самоосвіти.
- **ПРН-5:** Співпрацювати з колегами, представниками інших культур та релігій, прибічниками різних політичних поглядів тощо.
- **ПРН-6:** Використовувати інформаційні й комунікаційні технології для вирішення складних спеціалізованих завдань і проблем професійної діяльності.
- **ПРН-7:** Розуміти основні проблеми філології та підходи до їх розв'язання із застосуванням доцільних методів та інноваційних підходів.

- **ПРН-8:** Знати й розуміти систему мови, загальні властивості літератури як мистецтва слова, історію української мови та літератури, і вміти застосовувати ці знання у професійній діяльності.
- **ПРН-9:** Характеризувати діалектні та соціальні різновиди української мови, описувати соціолінгвальну ситуацію.
- **ПРН-10:** Знати норми літературної мови та вміти їх застосовувати у практичній діяльності.
- **ПРН-11:** Знати принципи, технології і прийоми створення усних і письмових текстів різних жанрів і стилів державною та іноземною мовами.
- **ПРН-12:** Аналізувати мовні одиниці, визначати їхню взаємодію та характеризувати мовні явища і процеси, що їх зумовлюють.
- **ПРН-14:** Використовувати українську мову в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і регістрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних завдань у побутовій, суспільній, навчальній, професійній, науковій сферах життя.
- **ПРН-15:** Здійснювати лінгвістичний, літературознавчий та спеціальний філологічний аналіз текстів різних стилів і жанрів.
- **ПРН-16:** Знати й розуміти основні поняття, теорії та концепції обраної філологічної спеціалізації, уміти застосовувати їх у професійній діяльності.
- **ПРН-17:** Збирати, аналізувати, систематизувати й інтерпретувати факти мови й мовлення й використовувати їх для розв'язання складних завдань і проблем у спеціалізованих сферах професійної діяльності та/або навчання.
- **ПРН-19:** Мати навички участі в наукових та/або прикладних дослідженнях у галузі філології.

Організація навчальної діяльності в центрі культури української мови

Реформування системи вищої освіти на сучасному етапі зумовлює концептуальні зміни в напрямках, цілях, завданнях, змісті освіти, філологічної зокрема, які зорієнтовують передовсім на розвиток особистості, формування творчої ініціативи, мобільності, підвищення конкурентоздатності майбутнього фахівця.

Задля ефективної реалізації концепції нової освітньої стратегії університету програмою передбачено застосування можливостей Центру культури української мови.

Для цього впроваджено систематичне застосування орфоепічних тренінгів, риторичних розминок, дослідницьких завдань, що передбачають карткування мовного матеріалу, укладання мультимедійних словників, опрацювання спеціальної літератури тощо; творчих завдань «Для чого мені

потрібно вивчати українську мову?», «Мовна особистість фахівця», «Мовний портрет однокурсника», «Стань співавтором тексту», «Що для мене університет імені Бориса Грінченка?» тощо.

Крім того, студентів залучено до роботи в науковому гуртку «Мовний простір сучасного фахівця», до роботи в проблемних групах, до участі в наукових конференціях; мовних конкурсах тощо.

У Центрі заплановано презентації наукових видань з проблем культури української мови, зустрічі з науковцями.

4. Структура навчальної дисципліни

Сучасна українська літературна мова: лексикологія, лексикографія. Фразеологія

Тематичний план денної форми навчання

Назви теоретичних розділів	Кількість годин у II семестрі, відведених на:					
	Лекції	Практичні заняття	Семінарські заняття	Лабораторні заняття	Самостійну роботу	Підсумковий модульний контроль
Змістовий модуль I. Лексикологія як науково-навчальна дисципліна.						
Слово як основна одиниця мови						
Тема 1. Поняття про лексикологію. Лексикологія як наукова дисципліна	2	2			4	2
Тема 2. Слово – одиниця лексичного рівня мови		2	2		4	
Тема 3. Багатозначність слів		4			4	
Тема 4. Типи лексичних значень слів		2	2	2	4	
Змістовий модуль II. Системний характер лексики						
Тема 1. Омоніми в українській мові. Пароніми	2	2	2	2	4	2
Тема 2. Антоніми в українській мові		2		2	4	

Тема 3. Синоніми в українській мові	2	4	2		6		
Змістовий модуль III. Диференціація лексики української мови							
Тема 1. Лексика української мови з погляду її походження	2	2	2	2	4		2
Тема 2. Активна й пасивна лексика української мови	2	2	2	2	4		
Тема 3. Термінна лексика української мови		2		2	4		
Тема 4. Лексика української мови за сферою вживання		2	2	2	6		2
Усього годин: 120	10	26	14	14	48		8
Назви теоретичних розділів	Кількість годин у III семестрі, відведених на:						
	Лекції	Практичні заняття	Семінарські заняття	Лабораторні заняття	Самостійну роботу	Семестровий контроль	Підсумковий контроль
Змістовий модуль I. Етимологія української мови. Ономастика							
Тема 1. Стилїстична диференціація лексики	2	4	2		2	4	2
Тема 2. Етимологія української мови.	2	2	2		2	4	
Тема 3. Етнолінгвістичний аспект української етимології.	2	2	2		2	4	
Тема 4. Українська ономастика		2	2		2	4	
Змістовий модуль II. Основні тенденції розвитку лексики української мови кінця XX – початку XXI ст.							
Тема 1. Основні тенденції розвитку лексики української мови кінця XX – початку XXI ст.	2	4	2		2	4	2
Змістовий модуль III. Українська лексикографія							
Тема 1. Етапи становлення української лексикографії	2	2	2			2	2
Тема 2. Типологія словників (I)	2	2			2	4	
Тема 3. Типологія словників (II)	2	2			2	2	

Тема 4. Українська комп'ютерна лексикографія	2			2	2	2	2
Тема 5. Українська фразеологія	2	4		2			
Усього годин: 120	18	24	12	18	10	30	8

Тематичний план заочної форми навчання

Назви теоретичних розділів	Кількість годин у II семестрі, відведених на:						
	Лекції	Практичні заняття	Семінарські заняття	Лабораторні заняття	Самостійну роботу	Підсумковий модульний контроль	
Змістовий модуль I. Лексикологія як науково-навчальна дисципліна.							
Слово як основна одиниця мови							
Тема 1. Поняття про лексикологію. Лексикологія як наукова дисципліна	2				8		
Тема 2. Слово – одиниця лексичного рівня мови					6		
Тема 3. Багатозначність слів	2				12		
Тема 4. Типи лексичних значень слів		2		2	10		
Змістовий модуль II. Системний характер лексики							
Тема 1. Омоніми в українській мові. Пароніми					10		
Тема 2. Антоніми в українській мові					6		
Тема 3. Синоніми в українській мові	2	2			12		
Змістовий модуль III. Диференціація лексики української мови							
Тема 1. Лексика української мови з погляду її походження					10		
Тема 2. Активна й пасивна лексика української мови	2				10		

Тема 3. Термінна лексика української мови					8	
Тема 4. Лексика української мови за сферою вживання		2			12	
Усього годин: 120	8	6		2	104	
Назви теоретичних розділів	Кількість годин у III семестрі, відведених на:					
	Лекції	Практичні заняття	Семинарські заняття	Лабораторні заняття	Самостійну роботу	Підсумковий контроль
Змістовий модуль I. Етимологія української мови. Ономастика						
Тема 1. Стилїстична диференція лексики		2			10	
Тема 2. Етимологія української мови.					10	
Тема 3. Етнолінгвістичний аспект української етимології.					10	
Тема 4. Українська ономастика	2	2			10	
Змістовий модуль II. Основні тенденції розвитку лексики української мови кінця XX – початку XXI ст.						
Тема 1. Основні тенденції розвитку лексики української мови кінця XX – початку XXI ст.	2	2			12	
Змістовий модуль III. Українська лексикографія						
Тема 1. Етапи становлення української лексикографії	2				10	
Тема 2. Типологія словників (I)					10	
Тема 3. Типологія словників (II)					10	
Тема 4. Українська комп'ютерна лексикографія				2	10	
Тема 5. Українська фразеологія		2			12	
Усього годин: 120	6	8		2	104	

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
I курс
Тематика лекційних занять
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. УКРАЇНСЬКА ЛЕКСИКОЛОГІЯ.
СЛОВО ЯК ОСНОВНА ОДИНИЦЯ МОВИ

Лекція 1. Поняття про лексикологію. Лексикологія як наукова дисципліна (2 год.)

Предмет, завдання та її місце серед інших лінгвістичних наук. Лексикологія загальна, часткова, синхронна й діяхронна, порівняльно-історична, контрастивна. Словниковий склад (лексика) – особливий рівень у системі мови. Множинність, неоднорідність лексичних одиниць. Зв'язок лексики з дійсністю. Проникність лексичної системи, її рухомість. Системність лексики. Зв'язки лексикології з іншими розділами науки про українську мову: лексикографією, фонетикою, словотвором, морфологією і синтаксисом. Розділи лексикології: семасіологія, етимологія, ономасіологія, фразеологія, лексикографія. Основні методи лексикології (лінгвістичні, психолінгвістичні, статистичні). Системно-семасіологічний аспект лексики.

Рекомендована література:

Основна : 1, 4

Додаткова: 1- 5, 7

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. СИСТЕМНИЙ ХАРАКТЕР ЛЕКСИКИ

Лекція 1. Омоніми в українській мові. Пароніми (2 год.)

Лексична омонімія в українській мові. Типи лексичних омонімів: повні й неповні (часткові). Відмежування лексичних омонімів від випадків відносної омонімії (омофонів, омоформ, омографів). Джерела лексичних омонімів. Проблема розмежування омонімії й полісемії. Стилiстичне використання омонімів у мовленні. Словники омонімів. Пароніми в українській мові. Використання паронімії й паронімазії в мові художньої літератури. Словники паронімів.

Рекомендована література:

Основна : 1 – 5

Додаткова: 1- 5, 7,11

Лекція 2. Синоніми в українській мові (4 год.)

Синонімія як фундаментальний тип відношень мовних одиниць. Лексичні синоніми. Визначення синонімів. Умови синонімізації. Абсолютна синонімія. Повна і неповна (ідеографічна) синонімія. Нейтралізація семантичних відмінностей ідеографічних синонімів. Інші типи відмінностей між синонімами (граматичні, стилістичні, емоційно-експресивні, жанрові, соціальні, територіальні). Синонімічний ряд і його домінанта. Поняття про синонімічне гніздо. Поняття про квазісиноніми. Синоніми системно-мовні і ситуативно-мовленнєві, їхня роль у текстотворенні. Стилiстичні прийоми, побудовані на синонімії. Словники синонімів української мови.

Рекомендована література:

Основна : 1, 4

Додаткова: 1- 5, 7

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Лекція 1. Лексика української мови з погляду її походження (2 год.)

Споконвічно українські слова (індоевропейські, праслов'янські, давньоруські) і власне українські. Етимологічні словники української мови. Лексичні запозичення в українській мові. Фонетичні, граматичні і лексичні закономірності, що супроводжують освоєння запозичених слів. Семантичні процеси при запозиченні слів. Класифікація запозичень за походженням (джерелами) і тематичними групами. Екзотизми й варваризми. Калькування й кальки. Типи лексичних кальок. Інтернаціональна лексика. Запозичена лексика в тлумачних словниках і словниках іншомовних слів.

Рекомендована література:

Основна : 1, 2

Додаткова: 1- 5

Лекція 2. Активна й пасивна лексика української мови. Лексика української мови за сферою вживання (2 год.)

Активна й пасивна лексика. Застаріла лексика: історизми й архаїзми. Неологізми, їх різновиди і шляхи появи в мові. Оказіональні й потенційні слова. Словники нових слів і значень. Словники архаїзмів. Стилістична диференціація лексики української мови. Лексика стилістично нейтральна (міжстильова) і стилістично забарвлена. Розмовна лексика, її види. Книжна лексика, її види. Система стилістичних поміток у тлумачних словниках української мови.

Рекомендована література:

Основна : 1

Додаткова: 1- 5

ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ЛЕКСИКОЛОГІЯ ЯК НАУКОВО- НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА. СЛОВО ЯК ОСНОВНА ОДИНИЦЯ МОВИ

Тема 1. ЛЕКСИКОЛОГІЯ ЯК НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА

План

1. Предмет, завдання лексикології та її місце серед інших лінгвістичних наук.
2. Аспекти дослідження в лексикології (лексикологія загальна й часткова, синхронна й діахронна, порівняльно-історична та контрастивна тощо).
3. Розділи лексикології:
 - а) семасіологія;
 - б) етимологія;
 - в) ономасіологія;
 - г) фразеологія;
 - г) лексикографія.

Рекомендована література:

Основна : 1

Додаткова: 1- 3

Практична частина

Через мову проявляється характер особи, її ставлення до об'єкта. Власне мовне середовище й формує людину, яка через Слово стверджується (П.Мовчан).

1. Прочитайте епіграф. Як, на вашу думку, виявляється характер особи через її мовлення?

2. Обґрунтуйте основні функції мови, використовуючи подані твердження.

1. Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб. У мові наша стара й нова культура, ознака національного визнання... І поки живе мова – житиме й народ як національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпоршиться поміж дужчим народом ... (І.Огієнко).

2. Мова – втілення думки. Що багатша думка, то багатша мова (М.Рильський).

3. Для висловлення будь-якої емоції, будь-якого чуття південнорус має багату рідну мову свою. Чи закипить у ньому гнів, чи охопить його журба, чи ніжність розм'якшить серце його, чи буде він у веселому жартівливому гуморі – для всього має багату мову свою... (А.Метлинський).

4. З раннього дитинства і до глибокої старості людина невіддільно пов'язана з мовою. Це єдине знаряддя, що вивищує людину над світом, робить її нездоланною в пошуках істини. Розпочинається залучення дитини до краси рідної мови з милих бабусиних казок і материнської колискової пісні. Кожен день дає нам урок пізнання. І завжди і скрізь наш учитель – мова (І.Вихованець).

5. Люди спілкуються між собою, передають знання наступним поколінням, користуючись спеціальними мовними знаками – словами, реченнями. ... Щоб мова виконувала роль головного засобу спілкування, щоб нею передавалися набуті людьми знання, її знаки повинні бути постійними, усталеними, всім зрозумілими (В.Русанівський).

6. Будь-яка національна мова являє собою енциклопедію людських знань, у якій зафіксовано весь досвід і результати пізнавальної діяльності суспільства, яке нею користується. Історія живе в нашій мові, у пісні. Слово нам доносить із глибини віків пристрасті, радощі, сподівання й горе наших предків. Мова – це душа народу (М. Шумило).

8. Мову треба вивчати, уважно вслухаючись у мовлення, відбираючи й запам'ятовуючи при цьому окремі слова і граматичні форми, цілі словосполучення і речення. Для успішного оволодіння мовою потрібне також гостре чуття, щоб можна було вловлювати найтонший пульс життя в такому живому організмі, яким є наша мова. «Як багато значить слово!» – проникливо говорив визначний український письменник Іван Франко і підкреслював, що силу духу мови, її велику таїну можна пізнати тоді, коли прагнеш відчутти її, «серцем зрозуміти» (О. Сербенська).

9. Мова – далеко не тільки «засіб спілкування», тобто передачі «вже готових думок»... Куди серйозніша її місія – бути способом народження тих думок: коли «нема мови», людині просто-напросто «нема чим думати» (О. Забужко).

10. Без поваги, без любові до рідного слова не може бути ні всебічної людської вихованості, ні духовної культури... Мовна культура – це живодайний корінь культури розумової, всього розумового виховання, високої, справжньої інтелектуальності (В. Сухомлинський).

11. Слово – найвеличніший володар: видом мале й непомітне, а справи творить чудові – може страх припинити і печаль відвернути, викликати радість, посилити жалість (Горгій).

12. Людина, яка вміє правильно і гарно говорити, легко налагоджує стосунки зі своїми близькими, з іншими людьми довкола себе, знаходить справжніх друзів, супутника в житті... Завдяки цьому вона отримує задоволення від життя (І. Томан).

13. Засвоюючи рідну мову, дитина засвоює не самі тільки слова, їх сполучення та видозміни, а й безліч понять, поглядів на речі, велику кількість думок, почуттів, художніх образів, логіку і філософію мови (К. Ушинський).

14. Навіть така сувора наука, як кібернетика, і та знайшла в українській мові свою першодомівку, адже маємо факт унікальний – енциклопедія кібернетики вперше в світі вийшла українською мовою в Києві (О. Гончар).

3. Дайте відповіді на запитання, ґрунтуючись на наведених висловлюваннях та власних міркуваннях.

1. Що означає любити мову? Як можна розвивати мову?
2. Як потрібно вивчати мову?
3. Як пов'язані мова і мислення?
4. Як пов'язані мова й історія народу?
5. Чи залежить загальна культура людини від її мовної культури?

4. Перепишіть афоризми, вставляючи пропущені розділові знаки. Усно поясніть значення цих афоризмів.

1. Мова коштовний скарб народу (І. Франко).
2. Мова життя духовного основа (М. Рильський).
3. Мова генофонд культури (О. Гончар).
4. Мова для культури те саме що центральна нервова система для людини (С. Лем).

Спробуйте скласти власне висловлення про мову (одним реченням): Мова – це...

5. Прочитайте. Яка спільна думка у цих висловлювань?

1. Мова – це не тільки простий символ розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, в певній традиції... Поки живе мова – житиме й народ, яко національність... От

чому мова завжди має таку велику вагу в національному рухові, от чому ставлять її на перше почесне місце серед головних наших питань (І. Огієнко).

2. Страшний мисливець вийде знов на лови,

В єдину сітку всіх птахів згребе.

Раби – це нація, котра не має слова,

Тому й не може захистити себе (О. Пахльовська).

6. Підготуйтеся до дискусії. Доберіть аргументи, що підтверджують судження «Доля рідної мови залежить від кожного з нас», або такі, що заперечують його. Проведіть дискусію, дотримуючись правил мовленнєвого етикету.

7. Прочитайте текст. Про порушення яких мовних норм в ньому йдеться?

Дехто вважає, що людей, які розмовляють українською мовою, потрібно називати україномовними, подібно до англomовних, іспаномовних та ін., незважаючи на те, що ці складні прикметники тісніше пов'язані з назвою країни, ніж із назвою її мови. Інші заперечують проти вживання україномовний, тому що немає росіємовний, польщємовний. Замість нього пропонують уживати українськомовний, бо він точніше відбиває зв'язок з українською мовою. За таким самим зразком утворені складні прикметники російськомовний, німецькомовний, чеськомовний та ін. Отже, людей, які розмовляють українською мовою в Україні та за її межами, правильно називати українськомовними (За К. Городенською).

ТЕМА 2. СЛОВО – ОДИНИЦЯ ЛЕКСИЧНОГО РІВНЯ МОВИ

План

1. Проблема визначення слова.
2. Основні ознаки слова:
 - а) слово як двобічна одиниця;
 - б) лексичне значення слова, його компонентний характер;
 - в) граматичне значення слова;
 - г) узагальнювальний характер слова; слово й поняття;
 - г) парадигматичні та синтагматичні відношення слів.

Рекомендована література:

Основна: 1-5

Додаткова: 2, 5

Практична частина

Завдання І. У поданих текстах назвіть повнозначні слова.

І. Витворення і розвиток системи способів апеляції до однієї особи, у центрі якої знаходиться “тикання” й “викання”, зумовлювалися процесами, характерними для багатьох європейських етносів, водночас вона відзначається і рядом самобутніх, власне українських рис. Вибір сучасним мовцем одного із названих вище способів апеляції зумовлюють: офіційність – неофіційність ситуації спілкування; вікові характеристики як адресата, так і адресанта мовлення; суспільний статус учасників акту спілкування; їх стать; фах адресанта мовлення; традиції, що склалися для носіїв певної мови в цілому, представників окремих регіонів, соціальних груп тощо (М. Скаб).

II. Просте, звичайне слово, яке щодня повторюємо і ми, і наші діти. А скільки воно таїть у собі найкращих, незабутніх спогадів! Скільки пов'язано з ним вдячних перемог і звершень у кожної людини! Учитель навчив нас писати й читати перше слово – мати. Потім такі, як земля, сонце, народ, праця. І не тільки навчив писати й читати ці слова, а й допоміг збагнути їх глибинний зміст, прищепив нам відповідальність обов'язку, допоміг поступово знаходити своє місце в житті (В. Кучер).

Завдання II. У поданому тексті в повнозначних словах визначте лексичні та граматичні значення.

Мандрівник

Кусень хліба, молоко в торбині,
Босі ніжки, збиті до крові, –
Гонить хлопчик гуси по стежині,
Прутиком похвиськує в траві.
І звертають хлопцеві з дороги,
Кидають привітно на ходу:
“Ти куди, козаче кривоногий,
Може, вже шукаєш молоду?”
Тільки він всміхається солідно
Та спідлоба гляне мимохідь,
І йому нітрохи не обідно,
Що його не хочуть розуміть.
Бо ж ніхто не знає, що хлопчина
Всі шляхи, де йшли мандрівники,
Буде знати, як оцю стежину,
Що веде від хати до ріки.

(В. Симоненко)

Завдання III. Поясніть значення слова **гострий** у поданих словосполученнях. Відповідь перевірте за словником.

Гострий кут, гостра сокира, гостра страва, гострий язик, гостра розмова, гострий предмет, гострий погляд.

Завдання IV. Користуючись тлумачним словником, поясніть лексичне значення наведених слів; визначте семи; назвіть архісеми, диференційні та конотативні семи.

- 1) пасовище, город, сіножать, сад, грядка;
- 2) ліс, діброва, соснина, гай, пуща, бір, луг;
- 3) йти, летіти, нести, пливти, повзти, чалапати, тягти.

Завдання V. Виділіть загальне значення, характерне для наведених парадигматичних груп.

Голубці, вареники, деруни, налисники, млинці, пельмені, борщ, каша, холодець, галушки, запіканка.

Батько, зять, мати, син, дочка, свекор, дід, невістка, дружина, хрещеник, кум, сваха, чоловік.

Напій, роса, молоко, розсіл, пиво, олія, відвар, вода, горілка, бензин, тернівка, нафта, сироп, маринад.

Завдання VI. Подані слова згрупуйте за спільним значенням і дайте кожній групі родову назву.

Рік, чебрець, жайворонок, секунда, щавель, ластівка, місяць, калина, голуб, тиждень, люцерна, орел, доба, бузок, сова, хвилина, день, виноград, журавель, година, малина, ера, зозуля, жито, дятел, ріпа, епоха, просо, горобець.

Завдання VII. Доберіть слова до тематичної групи із загальним значенням “посуд”, “свято”, “транспорт”.

Завдання VIII. Назвіть тематичні (лексико-семантичні) групи слів, які допоможуть Вам описати своє враження від кінофільму “Вогнем і мечем” (чи будь-якого іншого українського фільму).

Завдання IX. Слова лексико-семантичної групи “переміщення” поділіть на підгрупи.

Йти, прибігти, вступити, падати, походити, перекочувати, нести, ходити, відскочити, крокувати, летіти, відпливти, влетіти, шкандибати, скакати, веслувати, відлетіти, поблудити, перебрести, повзати, прикульгати, перекинути, волокити, транспортувати, примандрувати, відтаскати, виволокти, роз’їхатися, проплавати, відповзти, переплентатися, пригарцювати, пробродити.

Завдання X. Подані слова згрупуйте в парадигматичні утворення (синонімічний ряд, тематична група, лексико-семантична група, функціонально-семантичне поле). Відповідь обґрунтуйте.

Табун, буря, радіти, калина, купчитися, хуртовина, боятися, ватага, терен, лютувати, парфумерія, буревій, бузок, сердитися, мишва, віхола, кукурудза, тужити, шторм, отара, малина, рій, сумувати, ураган, студентство, заметіль, конюшина, товпитися, тремтіти, квасоля, хурделиця, старостат, петрушка, тішитися, репертуар, щавель, циклон, череда, труситися, овес.

ТЕМА 3 - 4: БАГАТОЗНАЧНІСТЬ СЛІВ. ТИПИ ЛЕКСИЧНИХ ЗНАЧЕНЬ СЛІВ

План

1. Однозначні слова. Багатозначні слова: причини виникнення.
2. Семантична структура полісемічного слова і лексико-семантичний варіант.
3. Ієрархія значень і типи багатозначності в українській мові (радіальна, ланцюжкова, радіально-ланцюжкова).
4. Переносне значення і переносне вживання слова.

Типи лексичних значень за відношенням до предмета:

5. Прямі й переносні значення слів.
6. Переносне значення та образне вживання.
7. Види переносних значень:
 - а) метафора, її види;
 - б) метонімія, її види;
 - в) синекдоха.
8. Типи лексичних значень слів за ступенем семантичної мотивованості:
 - 8.1. Немотивовані значення.
 - 8.2. Мотивовані значення.
9. Типи лексичних значень слів за відношенням до контексту:
 - 9.1. Вільні та зв’язані значення.
 - 9.2. Види зв’язаних значень:
 - а) фразеологічно зв’язані;
 - б) конструктивно зумовлені;
 - в) синтаксично зумовлені.

Рекомендована література:

Основна: 1-5

Практична частина

1. З'ясуйте лексичне значення слів *життя, доля, друг, школа, учитель, освіта, щастя, успіх, словник, інтернет*, пропонуючи афоризми.

Наприклад: 1. *Життя – така велика ковзаниця. Кому вдалось, не падавши, пройти (Л.Костенко).* 2. *Життя – спокута не своїх гріхів. Життя – це оббирання з реп'яхів, що пазурами уп'ялися в душу (Л.Костенко).* 3. *Життя – співіснування тіла й душі (А.Давидович).* 4. *Наше життя – ріка, що впадає в море (Х.Манрике).*

II. Запропонуйте власне тлумачення мовознавчих термінів, пропонуючи афоризми.

Наприклад: 1. *Морфемі – це атоми семантичної структури, тоді як слова молекули (В.Русанівський).* 2. *Орфографія – це одяг писемної мови. В усі часи він має бути зручним і ошатним (В.Русанівський).*

2. Пароніми – слова, близькі за зовнішньою формою, звучанням, але різні за значенням. Мовна практика свідчить, що досить часто значення цих слів не розрізняють і вживають довільно одне замість одного. Це, звичайно, спотворює зміст висловленого.

Поясніть різницю в значенні паронімів. Складіть словосполучення з наведеними словами.

Вивільняти – визволяти – звільняти, гарантійний – гарантований, адресат – адресант, демонстративний – демонстраційний, економіка – економія, ізоляторний – ізоляційний, кампанія – компанія, загроза – погроза, комунікативний – комунікабельний, шукати – ошукувати – вишукувати, виборний – виборчий, авторитетний – авторитарний, людний – людяний, об'єктивний – об'єктний, мимохідь – мимохіть.

3. Доберіть пароніми до слів. Складіть речення.

Радник, прощання, абонемент, складний, сусідній, прописка, текст, корисний, ефект, затверджувати, формувати, звертання, реальний, громадський, населення, припис, викривати, настанова, контакт, помітка.

4. Доберіть 5 прикладів плеоназмів.

5. Поясніть різницю в значенні слів: *власний – особистий – особовий, вірно – правильно.*

Складіть речення із запропонованими словами. Доберіть синоніми до слова *правильно*.

6. Визначте, вживання яких слів не відповідає мовній нормі; запишіть відредаговані речення.

1. *На слідуючій неділі відбудеться засідання наукового гуртка, у ньому приймуть участь студенти нашої групи. Усі вони являються членами цього гуртка.* 2. *Я рахую: ви вірно кажете. Я поступив би так само.* 3. *Приведу кілька прикладів.* 4. *Не можу ще казати якісь попередні висновки.* 5. *Редакція одержує багато листів на цю тематику.* 6. *Робітники жодної компенсації не отримали.* 7. *Всі ми маємо своє відношення до сучасних подій.* 8. *Рішення треба приймати на основі діючого чинного законодавства.* 9. *Всі, кого торкається дана тема, повинні висловити своє відношення.* 10. *Відношення у колективі були нормальні.* 11. *Мова йдеться про ядерну зброю.* 12. *Зустрічаєшся з такими юними обдарованими талантами і думаєш, як би зберегти їх для майбутнього.* 13. *Щодо мого навчання, то мама не мала до мене ніяких проблем.*

7. Прочитайте синонімічні ряди, встановіть відмінності між словами синонімічного ряду. За потреби використайте тлумачний словник. Що об'єднає і що відрізняє один синонім від іншого?

Бажання, хотіння, охота, жадання, жадоба, жага; захисник, поборник, оборонець; письменник, автор, художник, майстер слова, інженер людських душ; сильний, дужий, міцний, здоровий, здоровенний, кріпкий, могутній, потужний, всесильний, всемогутній;

основний, головний, істотний, превалюючий; говорити, бесідувати, казати, мовити, промовляти, висловлюватись, гомоніти, виражатись, розповідати, ректи, викладати думки, торочити, плести, верзти, патякати; думати, гадати, міркувати, роздумувати; старанно, дбайливо, ретельно, пильно, акуратно; ввічливо, чемно, виховано, шанобливо, гречно, почитиво, з повагою, з пошаною.

Складаймо професійне портфоліо.

I. Укладіть тлумачний словничок професійних термінів (10-15 слів).

II. Розробіть проект банера «Віртуальна бібліотека словників української мови» - 10 балів.

Комунікативний практикум

Обґрунтуйте думку А. Франса: „Словник – це Всесвіт, розташований в алфавітному порядку. Всі інші книжки містяться в ньому, треба їх тільки звідти витягти”.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. СИСТЕМНИЙ ХАРАКТЕР ЛЕКСИКИ

ТЕМА 1. ОМОНІМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ. ПАРОНІМИ

План

1. Поняття про омонімію й омоніми.
2. Визначення лексичних омонімів.
3. Основні типи лексичних омонімів.
4. Міжмовні омоніми.
5. Шляхи появи омонімів.
6. Відмежування омонімії від полісемії.
7. Паронімія в українській мові.
8. Різновиди паронімів.

Рекомендована література:

Основна: 3,5

Додаткова: 5

Практична частина

Завдання I. З поданих речень випишіть омоніми та визначте їх типи.

Зачувши про князів об'їзд, виповзали з подільських ярів і ставали на кручі мовчазні кожум'яки... (П. Загребельний). Повзав і я перед вами, ну і виповзав (М. Кропивницький). Челканов доповів, що баня готова, можна йти митися (І. Микитенко). Вдалині серед густих зимових кущів блиснула золотиста баня остерської кам'яної церкви (Ю. Збанацький). Бійці аплодували, тупотіли ногами і на повні груди гукали “браво” та “біс” (Ю. Смолич). Здоровий сам [Лев], кудлата грива, На пиці широченний ніс, – Не тільки миша полохлива, злякався б навіть і сам біс (Л. Глібов). Близько, зараз отут, дихала холодною вогкістю річка, хоч її не видно було у п'їтмі (М. Коцюбинський). Близько воза дїтвора – школярї зволовичини стягають у купу (А. Головка). Уліссей сходитв куди треба і через декілька хвилин уже сидів за столиком (І. Лучук). – Он, диви, вже місяць сходить (І. Лучук). На косметику дружина, – Ніде правди діти, – Грошей стільки витрачає, Що можна здуріти (О. Задніпровський). – Любі діти, хто з вас тему візьме, – каже вчитель, – тема не важка: розказати про неологізми на заняттях мовного гуртка (Д. Білоус). Барвам осені додати б трїшки бурштину. Бар вам запропонує гарячу каву. Три уважнїше і охайнїше (Ю. Збанацький). Їх було три сестри (І. Вільде).

Завдання II. З'ясуйте значення поданих слів-омонімів, складіть з ними речення або словосполучення.

Орден, проспект, виходити, поганка, універсал, пустувати, ударний, розвідка, полька, доспівати, річний, ячмінь, грамота, склад, залітати, дисципліна, гладенький, заколихати.

Завдання III. Визначте, що являють собою підкреслені слова – багатозначність чи омонімію.

Над Дніпром плив довгий журавлиний ключ (Ю. Мушкетик). Ключ від щастя в наших руках (М. Стельмах). Ключ прозоро б'є з-під косогуру, і рине, і дробиться по піску (М. Рильський). Вона [агава] бачить море і скелі, перша стрічає схід сонця, остання ловить червоний захід (М. Коцюбинський). Вона [перекладачка] страждала від своєї ролі посередника у великому діалозі між Сходом і Заходом, як пишуть у газетах (П. Загребельний). Ліворуч було якесь глибоке, бездонне провалля (Г. Хоткевич). Згори, де стояла її хата, глянула на село. Цибуля спала, осяяна глухим світлом місяця, спала тим глибоким передранішнім сном, міцнішим за який може бути лише сама смерть (Є. Гуцало). Осінь уже глибока стояла, вітер холодний віє, так наскрізь і пронизує (Панас Мирний).

Завдання IV. З'ясуйте значення нижченаведених міжмовних омонімів.

Боронити – боронить, вершки – вершки, весілля – весел'є, вигибати – вигибать, достигати – достигать, літній – летний, май – май, нагадати – нагадать, неділя – неделя, облазити – облазить, оболонь – оболонь, орати – орать, підручник – подручник, пристрасний – пристрастный, річ – речь, родина – родина, роковий – роковой, стать – стать, трус – трус.

Завдання V. Доберіть 5 міжмовних омонімів і складіть з ними речення.

Завдання VI. Відгадайте загадки та з відгаданими словами складіть речення.

Слово це просте – не дивовина
(зустрічаєм мало не щодня),
організму складова частина
і періодичне видання.

В цьому слові тільки й заковики:
другий склад наголоси – і вмент
означають почне воно великий
клавішний музичний інструмент
Що це за слово?

(Д. Білоус)

Слово це – старовинна будова
з гостряками мурованих веж.
Щойно зміниш ти наголос слова –
Цим одразу будову замкнеш.
Що це за слово?

(Д. Білоус)

Завдання VII. Розмежуйте значення поданих паронімів. При необхідності користуйтеся “Словником паронімів української мови”.

Дипломант // дипломат // дипломник, музикальний // музичний, висвітлювати // освітлювати, талан // талант, автоматизований // автоматичний // автоматний, збірка // збірник // зібрання, допускати // припускати, паливо // пальне, духовий // духовний // душевний, замітка // помітка // примітка, тактичний // тактовий // тактовний, жорсткий // жорстокий, білити // біліти, рятівник // рятувальник, освітлений // освічений, поступальний // поступливий // поступовий, мелодика // мелодія.

Завдання VIII. Складіть речення з такими паронімами.

Будівельник // будівник // будівничий, фанатичний // фантастичний, туристичний // туристський, визначити // відзначити // зазначити, військовий // воєнний, переконаний // переконливий, навчальний // повчальний.

ТЕМА 2. АНТОНІМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

План

1. Поняття про антонімію й антоніми.
2. Визначення лексичних антонімів.
3. Типи антонімів.
4. Стилістичне використання антонімів.

Рекомендована література:

Основна: 1-5

Додаткова: 4,5

Практична частина

Завдання I. *З поданих речень випишіть антоніми.*

І вдаривши себе в пацерні груди, – Клянусь моїми предками, мій пане, Котрим ніхто не завдавав огуди, Се привітанне в вас гостей погане! (Л.Костенко). не плач іванку помовч іванку допоки змога приходить чорт зриваючи горлянку хвалити бога (І.Андрусак).). ”Ключі до незбагнених таємниць“ вона знаходить у ”теплі простої людської любові“ (вірш ”Еротика“), тобто не в абстрактних сферах, а в царині земного людського існування (М.Тарнавська). З великих творів цього періоду найцікавішою є поема “Мій син” (1942-1944), що висвітлила драму війни як примножену суму конкретних трагедій і особистих втрат (В.Сосюра). Благословен, хто може не спішити Міщанство роздивитися ще зблизька, В чийм запасі літ майбутніх низка, Щоб потім вже без промаху палить! (М.Вінграновський). Куди б поїхати, скажіте, – в світі близькі, в світі далекі? (Є.Гуцало). І, лишивши Бен-Омара, Він спішить, де возних хмара Ліцитацію вела, І рожевого олійку Величезною сулійку Власне на продаж внесла (І.Франко). Звичайно, собор ще не валиться, можна б якось використати його, якби наш ледачий м’ясо-комбінат був повороткіший... (О.Гончар). Його рухи ставали кволіші й кволіші (І.Білик). Там ви берете силою, тут же вам дають (В.Винниченко). Готуються переходити Сейм, хочуть направляти мости... (Б.Лепкий). . Але йому не хотілося псувати своїм смутком чужої радості (О.Гончар).

Завдання II. *У поданих реченнях знайдіть антоніми. Згрупуйте їх за типами.*

І земля випилась водою, Мов живую кров’ю. І обнявся сміх з журбою, ненависть – з любов’ю (В. Симоненко). Засміюся при всіх, а заплачу одна (Л. Костенко). Не жартуй наді мною, будь ласка, І, говорячи, не мовчи. Нащо правді словесна маска? Ти мовчанням мені кричи (В. Симоненко). Де м’яко стелять, там твердо спати (Нар. тв.). Поки геній стоїть, витираючи сльози, Метушлива бездарність отари пасе (Л. Костенко). Ситий голодного не розуміє (Нар. тв.). Чорні від страждання ночі, Білі від скорботи мої дні Впали у твої свавільні очі Жадібні, глибокі і чудні (В. Симоненко). Якби я знав, де ти живеш, Дивився б крізь вікно знадвору, Як ти виходиш із одеж І входиш в мрію снів прозору (Д. Павличко). І над нами, і під нами горять світи...І внизу, і вгорі глибини...О, який прекрасний ти, Світе єдиний (Є. Плужник). Буду лагідним, буду жорстоким, Буду мудрим і буду дурним, На красу твою – буду стооким, На ганьбу твою – буду сліпим (Р. Третяков).

Завдання III. *До поданих слів доберіть антоніми. Перевірте себе за словником антонімів.*

Абсолютний, скупий, пришвидшувати, архаїзм, верховина, всюди, відкритий, заощаджувати, відлига, воєнний, військовий, достатки, жартома, збавляти, матовий,

ввічливо, альтруїзм, достоїнство, духовний, завжди, звинувачувати, невдача, природний, аналіз, серйозно, прилетіти, порядок, світло, волого, екстраверт, високий, сумний, щедрий, літній, вгору, мудрий, досвідчений, освічений.

Завдання IV. До поданих слів доберіть антоніми, утворені за допомогою префіксів.

Багатолюдний, відцвітати, смачний, гармонійний, відлетіти, недооцінка, заходити, одягання, вхід, легальний, обдарований, забігати, озброєний, розбігтися, уважний, внести, хмарний, роздягнений, перебирати, обмежений, залазити, грамотний, заїжджати, закривати, підійти.

Завдання V. Ураховуючи багатозначність, доберіть до прикметників антоніми. Визначити, яке значення покладено в основу антонімії.

Тихий вітер, тихий гай, тихий спів, тиха течія; солодка яблука, солодкий голос, солодкі мрії; свіже повітря, свіжі сліди, свіже обличчя, свіжі сліди; гострий запах, гострий ніж, гостре слово, гостра приправа, гострий погляд; круглий стіл, круглі дужки, круглий обман; висока споруда, висока посада, високі думки, глибока річка, глибокі знання, товста тканина, товста стіна, товстий полковник.

Завдання VI. Доберіть антоніми до кожного значення слова **спокійний**.

1. Який перебуває в стані спокою (в 1 знач.: відсутність руху і шуму; нерухомість, тиша).
2. Який не відчуває хвилювань, тривоги і т. ін. який перебуває в стані душевного спокою (про людину).
3. Який має врівноважений характер (про людину) // Смирний (про тварин).
4. Приємний для ока, який не дратує, подразнює (про колір, світло).

Завдання VII. З наведених прислів'їв та приказок випишіть слова-антоніми. Визначте загальномовні та контекстуальні антоніми.

Янгольський голосок, та чортова думка.
Борода, як у старого, розуму, як у малого.
Літній день за зимовий тиждень.
Краще з розумним знайти, ніж з дурним загубити.
На язиці медок, а на думці льодок.
Мати однією рукою б'є, а другою гладить.

Завдання VIII. Перекладіть наведені слова, підберіть антоніми до перекладених слів. При цьому врахуйте, що багатозначні слова можуть мати декілька антонімів.

Весело, веселый, веселиться; ветреный; встреча, встречать, встречаются; глубокий, глубина; легкий, легкомысленно; полнота, полный, полнеть; толстый; тихий; смелый, смелость; твердый, твердо, твердость; хвалить; хитрый, хитрость.

Завдання IX. Запишіть прислів'я, приказки та назви (кінофільмів, творів, збірок, виразів з реклами тощо), в яких наявні слова-антоніми..

ТЕМА 3: СИНОНІМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

План

1. Семантична природа синонімів, їх семантичні та стилістичні функції.
2. Проблема класифікації синонімів.
3. Синонімічний ряд і його структура.
4. Відношення полісемії до синонімів.
5. Джерела синонімів.

6. Перифрази й евфемізми.

Робота в освітньому центрі «Культура української мови»

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ТЕМА 1. ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ПОГЛЯДУ ЇЇ ПОХОДЖЕННЯ План

1. Споконвічно українська лексика.
2. Запозичена лексика в українській мові:
 - а) причини й передумови запозичення;
 - б) освоєння іншомовних слів;
 - в) типи запозиченої лексики за ступенем її освоєності;
 - г) запозичення з конкретних мов.
3. Слова кальки.
4. Слова-інтернаціоналізми.

Рекомендована література:

Основна: 1- 5

Додаткова: 3,4,5,

Практична частина

Завдання I. *На основі поданих слів охарактеризуйте склад української лексики за походженням.*

1. Брова, уста, око, вухо, зуб, ясна, лікоть, їсти, пити, вівця, олень, гуска, м'ясо, дуб, сонце, ніч, вогонь, жовтий, яблуна, граб, ворона, долоня, нога, чоловік, невістка, губа, рот, кропива, лобода, дев'ять, чотирнадцять.

2. Екстерн, дериват, кинджал, кипарис, м'ята, тригонометрія, апостол, архів, фаланга, лексика, психологія, анестезія, фюзеляж, пікантний, шантаж, реверанс, компаньйон, антисептика, оцет, хліб, князь, шолом, хан, математика, бухгалтер, церемонія; цивілізація, штрих, ландшафт, експлуатація, драже, джентльмен, тролейбус, демпінг.

Завдання II. *До наведених слів, де це можливо, доберіть іншомовні відповідники.*

Переможець, мовознавство, правопис, закінчення, керівник, розбір, оголошення, спірний, розумний, спогади, знак, кількість, обізнаність, заперечення, змагання, відстань, здійснити, розвиток, порядок, повноваження.

Завдання III. *Серед поданих слів виділіть старослов'янізми, вкажіть їх диференційні ознаки.*

Трудящий, благословити, чоловік, братство, багатство, область, свояк, страждати, нужда, внук, суєта, чоло, серце, роботящий, палець, пшениця, єдиний, кропива, спокуси, лобода, богоборець, богослов, острів, творець, церква, струмінь, морок, премудрий, предтеча, північ, страсть, кошара, приязнь, вікно, мислитель, обора.

Завдання IV. Серед поданих слів виділіть запозичені слова, вкажіть їх диференційні ознаки. Визначте, з яких мов вони запозичені.

Корабель, осел, мітинг, ідол, мачуха, тролейбус, двісті, Софія, пасерб, астероїд, фізика, директорка, трамвай, балетмейстер, спідниця, джемпер, нотаріус, абітурієнт, лікарка, Валентина, уста, цензура, експозиція, хліб, циферблат, князь, шолом, дериват, формувальниця, демпінг, батіг, орда, вуха, ніс, зуб, базар, вітчим, пасербиця, халва, бинт, морок, буря, бюрократ, тротуар, бриль, намітка, тунель, аматор, черевик, журі, бульйон, отець, швець, адміністрація, птиця, трикотаж, пшениця, драже, філософія, північ, алегро, альт, піаніно.

Завдання V. Серед поданих слів виділіть власне українські слова, вкажіть їх диференційні ознаки.

Агітація, штани, благати, шахта, чобіт, хустка, кипарис, огірок, козушок, історія, сорочка, стрічка, мрія, кисень, тапчан, копальня, танк, виховання, красень, циферблат, дурнуваний, афіша, шлюпка, організаторка, тариф, старезний, лицарство, молодесенький, номінальний, митець, волочильник, абрєвіатура, зв'язківець.

Завдання VI. Поясніть значення і джерело інтернаціоналізму, доберіть, де це можливо, українські відповідники.

Диспут, ескалація, анемія, експромт, меркантильний, плеоназм, аспект, інженер, трактат, супутник, концерт, архітектура, індустріалізація, інтерпретація, соло, соната, брутто, студент, університет, уніфікація, фізика, біологія, лінгвістика, щогла, футбол, шеренга, стадіон.

Завдання VII. Підготуйте уривки текстів із екзотизмами та іношомовними вкрапленнями.

Завдання VIII. З наведеними словами складіть речення, встановіть відтінки у значеннях цих слів.

Апелювати – звертатися, імітувати – копіювати, інтернаціональний – міжнародний, кампанія – похід, компанія – товариство, конкуренція – змагання, локальний – місцевий, популярний – відомий.

ТЕМА 2. АКТИВНА І ПАСИВНА ЛЕКСИКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

План

1. Лексика активного вжитку.
2. Лексика пасивного вжитку:
 - а) неологізми, okazіоналізми;
 - б) застаріла лексика (історизми, архаїзми).

Рекомендована література:

Основна: 1-5

Додаткова: 3-5

Практична частина

Завдання I. Прочитайте текст, випишіть по 10 лексем активного й пасивного вживання. Прокоментуйте свою відповідь.

Князь Альбрехт часом зупиняється, щоб одпочити, і підводить голову догори, до колосальної будівлі. І тоді на устах його видушується тонка посмішка людини, що знаходить заслужену сатисфакцію у своїй вищості. Стиль омнеїзму! Розуміється, омнеїзму, всеїзму, всього, що тільки можна зібрати, купити; шириї витвір біржової, нажертої честолюбності й претензійної нездарності. О віки, ви проминули недурно, тут зібрано – не бійтеся! – все, що творив ваш геній: і шпиляста, напружена в небо, в потойбічність, у тайну готика; і округлий, заспокоєний у святій урочистості візантизм; і бруталний, але змодернізований американізм; величезне депо стилів і епох, накопичена страшна кучугура дорогоцінних речей, понакрадуваних, понаграбовуваних і зганьблених негідними руками. Понурі, стіжкуваті башти – і розлогі, сміхотливі тераси. Аскетичні шпилі – і череваті бані. Над дорійським порталом парадного входу з строгими, чистими колонами – у виступах, прищах і гримасах неомнійська башта на дівочих, незайманих, святих ногах – тіло череватого, погризеного нечистими хоробами розпускного біржового махера (В.Винниченко).

Завдання II. Прочитайте речення. Укажіть на застарілу лексику. Визначте, до якої категорії пасивної лексики вони належать. З'ясуйте значення застарілих слів.

I. Поклали шальовки соснові,
Кругом наставили мисок;
І страву всякую, без мови,
В голодний пхали все куток.
Тут з салом галушки лигали,
Лемішку і куліш глитали
І брагу кухликом тягли;
Та і горілочку хлистали, —
Насилу із-за столу встали
І спати послі всі лягли.

Венера по-драгунськи — сміло
К Зевесу в витяжку іде,
Начавши говорити діло,
Очей з Зевеса не зведе:
“О тату сильний, величавий!
Ти всякий помисл зриш лукавий,
Тебе ніхто не проведе;
Ти оком землю назираєш,
Другим за нами приглядаєш,
Ти знаєш, що, і як, і де (I.Котляревський).

II. Це було в самий розпал великої трагедії, що уготувало польське панство у спілці з прислужниками Лойоли, завзявшись на святиню українського духу, на його буття,— трагедії, що охопила пожарищами всю Україну-Русь, пронизала серце в Польщі й під її руїнами закінчилася. Це було тої доби, коли розпанахана Україна мусила у московського царя Олексія Михайловича оборони шукати, коли він, уже по Переяславській раді, послав свої потуги в Литву. Це було тої доби, коли знеможена від ненатлого гніву Польща, закупивши татарські загони, кинулась разом з невірою на омиті слов'янською кров'ю країни, аби сплюндрувати їх упень і повернути геть усе на руїну. Це було тої доби, коли два кривих народи, призначені на дружнє та рівне буття, вчинили між себе розраду й, піднявши стяги на стягк, стали «у дідівську славу дзвонити»... Це було восени 1654 року (М.Старицький).

Завдання III. У наведених реченнях виділіть *оказіоналізми*, визначте спосіб їх виникнення.

Та я несу завруненість землі (М.Влад); ... ріка узороччям блищить (С.Гординський); Степового неба зорегляд (В.Бровченко); Шуми і зеленій до серцепаду (М.Сом); Ми часто все думка тішим персонолюбіє своє (В.Крищенко); Сини степів, нащадки бджолокурів (Яр Славутич); Душа окострубатіла від сиріт (М.Самійленко); Сосна сосну ошумлює до сну (М.Сингаївський); Всі колишні кравчукісти враз покучманіли... (В.Шукайло); А баба та приядкує та присбасибує (В.Затулівітер).

Завдання IV. Поясніть лексичне значення наведених слів.

Бадмінтон, двоборство, дельтапланеризм, бобслей, карате, дзюдо, бройлер, буліт, інвентарність, інтербачення, карбофос, магнітола, летілон, пудрен, бібліобус, узбелон.

ТЕМА 3. ТЕРМІННА ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

План

1. Поняття про термін.
2. Основні риси слів-термінів.
3. Джерела формування терміносистеми.
4. Детермінологізація.

Рекомендована література:

Основна: 1-5

Додаткова: 3-5

Робота в освітньому центрі «Культура української мови»

Практична частина

Завдання I. Прочитайте текст і визначте, які терміни переважають у ньому.

Усне мовлення має багатогранну структурну і комунікативну специфіку. Існують різні види усного мовлення з огляду на літературну внормованість. Сьогодні велика кількість носіїв української мови володіє мовленням “високої” літературної внормованості; це люди, у яких унормована артикуляційна база, відчутна “українськість” у вживанні лексики, синтаксичних конструкцій, у мелодиці. Можна виділити усне літературне мовлення “середньої” внормованості. Нашою реальністю є мовлення із елементами суржику (*получив квартиру, сємдесять гривень*). В усній формі функціонують діалекти, жаргони сленги.

Можемо виділити різновиди усного мовлення, беручи до уваги сферу його функціонування: літературне усне мовлення вживаємо у побуті, на виробництві, в освіті, науці, у сфері державного життя, ЗМІ, у церкві, хоч в окремих сферах воно утверджується ще не без певних труднощів. Отже, можна говорити про усне літературне мовлення: побутове і публічне. У наше життя ввійшла особлива форма усного мовлення – радіомовлення та телемовлення, яке вже в умовах державності української мови проходить своє становлення. Специфіка ефірного мовлення, вироблення основ його техніки стали сьогодні важливою науковою проблемою.

Усне літературне мовлення свою специфіку виявляє в мовленні людей різних професій, різного віку, має свої особливості в різних регіонах тощо (О.Сербенська).

Завдання II. Запишіть по 5 слів-термінів із спорту, права, дипломатії, біології, механіки, музики, політології.

Завдання III. З поданих текстів випишіть терміни. До якої терміносистеми вони належать?

I. Для виконання певного завдання комп'ютер треба забезпечити інструкцією, яка описує послідовність його дій, спрямованих на одержання бажаного результату. Таку визначену послідовність правил розв'язання завдання в математиці називають алгоритмом. Поняття це виникло ще задовго до створення комп'ютера. Комп'ютер без алгоритму не здатен виконувати будь-яке завдання, оскільки не має людського інтелекту з його здатністю до прийняття рішень. "Енциклопедія кібернетики" подає таку дефініцію алгоритму: "Алгоритм – точно визначене правило дій, для якого задано вказівку, як і в якій послідовності це правило слід застосувати до вихідних даних завдання, щоб одержати його розв'язання". Для представлення машинних алгоритмів послуговувалися спеціальними машинними мовами (Сі⁺⁺, Паскаль ін.), які зменшують кількість приписів комп'ютеру, як виконати той чи інший крок алгоритму (Є.Карпіловська).

II. Кожна конкретна наука використовує свою методологію і спеціальні методи. Методологія – це система принципів і засобів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності. Метод – це сукупність прийомів та організацій практичного і теоретичного засвоєння дійсності. Соціальні функції науки змінювалися й розвивалися протягом історії людства. У різні епохи ці функції були представлені по-різному, наприклад, у середньовіччі культурно-світоглядні проблеми в суспільстві обговорювалися у теології. Сьогодні дослідження і методи науки широко використовуються у розробці програм соціального і економічного розвитку. Щоб описати феномени, наука виробляє свою спеціальну мову, тому вироблення чіткої термінології – неодмінна вимога наукової термінології (З підручника).

Завдання IV. *Користуючись словником, поясніть значення лінгвістичних термінів.*

Тезаурус, евфонія, ідіома, кліше, кодифікація, дериватологія, сленг, палаталізація, білінгвізм, енклітика, синхронія, дифтонг, валентність, асиміляція, еліпсис, синтаксис, інг्रेसивність, ад'ективація.

Завдання V. *Прочитайте текст і випишіть та проаналізуйте професійно-виробничу лексику.*

Для зберігання возів, саней, човнів, реманенту служили спеціальні повітки або клешні, возівні. Добрий господар обов'язково мав свій транспорт: віз, гарбу, макару, бричку чи безтарку. Чи не найдавнішим сухопутним видом транспорту були сани або гринджоли, на яких їздили переважно взимку. Сани були різного розміру: однокінні – невеликі, парокінні або волові – більші. Заможні селяни мали так звані сани-козирки для урочистих виїздів. Вони мали орнаментовий зручний дашок, спинку, або кибитку, яку панство ставило взимку. Вози також були кінні й волові, розрізнялися розміром і призначенням. До воза запрягали коня або вола. Для запряжки потрібні були хомут, дуга, дишла тощо. В різних регіонах існували свої способи запрягання. На думку Ф.Вовка в західній частині України як волів, так і коней запрягають з дишлом, але без дуги й хомута. Ярмо одягали переважно на волів. Господар, котрий мав коней, обов'язково виготовляв сам, або замовляв у майстра-лимаря кінську збрую. Добра упряж високо цінувалася, тому її часто прикрашали різьбленими або кованими прикрасами, розписом тощо.

Найдавніші повозки були двоколісні з двома голоблями, в які запрягали коня. Такі повозки відомі нині під назвами біда, бідарка, бричка та ін. Великі вози, в які впрягалися воли, що могли тягнути великі вантажі, пов'язані з давнім чумацьким промыслом українців. Чумацькі валки їздили в Крим та на Азовське море по сіль, на Дон по рибу, вели торгівлю цими товарами. Для транспортування снопів, сіна, соми використовувалися також великі вози, що мали назви гарба, мажара. Українці в XVI-XVII ст. користувалися різними каретами, ридванами, тарантасами та ін. (Г.Лозко).

Завдання VI. *Перекладіть поданий текст та випишіть слова-терміни.*

В теории колебаний методы синхронизации генераторов электрических колебаний разделяются на две группы: захватывание частоты колебаний генератора и параметрическая синхронизация. В телевизионной технике захватывание частоты автогенератора и

параметрическая синхронизация получили соответственно названия непосредственной и инерционной синхронизации.

При непосредственной синхронизации импульс воздействует на автогенератор, непосредственно навязывая ему вынужденные колебания с определенными частотой и фазой. Наиболее просто непосредственная синхронизация реализуется при использовании в качестве задающих генераторов мультивибраторов, блокинг-генераторов и других релаксационных генераторов. Непосредственная синхронизация в реализации проще инерционной. Однако в телевидении она используется редко.

Вспомним, что по линии связи между ТВ центром и приемником, если не учитывать звукового сопровождения, передаются два сигнала: сигнал изображения и сигналы синхронизации разверток ТВ приемника (3 підручника).

ТЕМА 4. ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА СФЕРОЮ ВЖИВАННЯ

План

1. Загальнонародна лексика.
2. Спеціальна лексика:
 - а) терміни;
 - б) професіоналізми;
 - в) жаргонізми, арготизми;
 - г) використання спеціальної лексики в художніх і публіцистичних текстах.
3. Діалектизми, їх види. Використання діалектної лексики в художніх текстах.
4. Словники лексики обмеженого вживання (термінів, жаргонної лексики, діалектної лексики).

Рекомендована література:

Основна: 1-3

Додаткова: 3,6

Практична частина

Завдання I. У поданих текстах проаналізуйте лексику за сферою вживання. Чи можна вважати, що основою їх є загальнонародна лексика?

I. Тримаючи одне одного за руки, вони зазирають у пробоїни, в моторошну глибину темних трюмів, де вода блищить маслянисто, почувається, що важка вона там, застоюна, з нафтою чи соляркою.

– А рейки для чого тут?

– Мабуть, по них підвозили торпеди на вагонетках. Бачиш, он рами на кормі? Не інакше – торпеди з них запускали... Ну, це ось лебідка... Брандшпіль... А це ось круг для гармати... Гармата, видно, могла повертатись у гнізді на триста шістьдесят градусів...(О.Гончар).

II. А на другу неділю гуцулки... принесли своїй їмості в дарунок геть цілий збір гуцульський. Одна дала унучі, друга постолі, треті зложились на кептарик із сернини: давно вже кептарик цей лежить готовий у кушніра, та все не було покупця (Г.Хоткевич).

Завдання II. З якої галузі терміни вживаються у наведених текстах? Підкресліть їх.

I. Найчастіше під наголосом виступає корінь. Факторами, які зумовлюють це явище, є позиція і семантика кореня як центру слова. Наголос, таким чином, розглядається як фонетичний центр і маркер морфологічного центру слова. У процесі розвитку мови проявляється тісний взаєв'язок між акцентуацією слів різних морфологічних класів. Зміною

в наголошуванні часто супроводжується субстантивація, адвербіалізація, ад'єктивація (В.Винницький).

II. Приватизація – складова частина роздержавлення. Вона полягає у переході об'єктів державної власності у приватну і колективну форми власності (“Правові аспекти приватизації в Україні”).

Завдання III. *Випишіть значення наведених нижче лінгвістичних термінів зі “Словника лінгвістичних термінів” Д.І.Ганича і І.С.Олійника. Якого походження вони?*

Андронім, антропонім, валентність, діахронія, евфонія, каламбір, конотація, лексема, тавтологія, тезаурус, парцеляція, суплетивізм, топонім, флексія, штамп.

Завдання IV. *Підкресліть професійну лексику. Визначте її функцію.*

I. Бетонований бункер займає майже всю площу цього цеху, що нагадує своєю формою ангар. Електромагнітний кран бере із бункера до десяти тонн заліза одразу, підносить до мульд. Шихтовики сортують брухт, укладають у мульди (М.Руденко).

II. А зараз чи не міг би він, Баглай, до мартена стати? Бо саме нові конвектори запускають, декого довелось туди перевести. А там, біля тієї сталеплавильної груші, звісно, ще складніше: там проби не візьмеш, в горловину печі не заглянеш, додавай у плавку руду або лом на свій смак... (О.Гончар).

III. Я років сім у шахті працював,
Бував шпури, довбав глибокі лунки,
З кріпильним лісом добирався до лав,
І на брезентову спецівку лунко
Не раз холодні капезі лились
І піт гарячий з рук моїх зливали (І. Савич).

Завдання V. *Знайдіть у тексті жаргонізми й арготизми. Визначте їхню роль.*

Завдання полягало в тім, щоб з грубого цвяха зробити тоненьку голку. А тоді ще просвердли в ній вушко. І тоді з грубого цвяха вийде граційна і блискуча “господиня”. Йому набивали “біфштекси” на стегнах, що на мові заплічних діл майстрів називали “робити шимпанзе” (З творів І.Багряного). Якраз прислали до нас у Дачний учинку молоду, щоб по-англійському шкетів мучила (А.Крижанівський). На своєму керогазі ледаве доїхали... На цій сесії було два хвости (З усного мовлення). Тобі залишається тільки підкоритися, бо ти тут уперше і взагалі наймолодший, ти поміж ними шмаркач, бахур, пацан... (Ю.Андрухович). Дешевої “туфти” набагато більше, вона-то і становить найбільшу небезпеку (газ. “День”). Книговидавці “тусуються” у Франкфурті (“Львівська газета”). Із точки зору цієї елементарності високі слова про демократію й реформи та великі бабки “Газпрому” легко вміщуються в одному флаконі (“Львівська газета”). Тоже фрасер! – хитав він услід кожному (В.Винниченко).

Завдання VI. *З поданих речень випишіть діалектизми, поясніть їхнє значення, визначте типи і, де можливо, підберіть відповідники з літературної мови.*

Він плакав, мов дитина, а я успокоювала його... Бідний вуйко! Гостей у Івана повна хата, газди і газдині (З творів О.Кобилянської). Довгий такий та широкий дуже, що оком зіздріти не мож... Отой лан. Зісхле бадилля бараболі шелестить на нім (В.Стефанік). Тепер Іван був уже легінь, стрункий і міцний, як смерічка, мастив кучері маслом, носив широкий черес і пишну кресаню (М.Коцюбинський).

Тематика лабораторних занять

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА № 1

ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА. ТИПИ ЛЕКСИЧНИХ ЗНАЧЕНЬ СЛОВА. ТИПОЛОГІЯ БАГАТОЗНАЧНОГО СЛОВА ТА ЇЇ ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ В ТЛУМАЧНИХ СЛОВНИКАХ

Рекомендована література:

Основна: 1-3

Додаткова: 3,6,7

Бесіда за такими питаннями (повторення):

- Що вивчає лексикологія?
- Яку роль виконують слова в мові?
- Чи всі слова мають лексичне значення?
- Крім лексичного, яке ще є значення у слова?
- На які групи поділяються слова за кількістю лексичних значень?
- Що таке основне / неосновне (номінативно похідне) значення, пряме переносне, вільне / зв'язане, нейтральне / стилістично марковане значення?
- Чи є різниця у змісті термінів «вторинне», «переносне», «похідне» значення?
- У результаті чого виникають переносні значення у словах?

Завдання 1. Придумати тему, яка актуальна для Вас і Ваших однокласників, і підготувати виступ за цією темою (до 3 хвилин). Намалювати чи роздрукувати зображення 5 предметів / речей / явищ, які будуть супроводжувати Ваш виступ (формат аркуша А-4). Додати будь-які 2 малюнки предметів / речей / явищ, що не відповідають цій темі (зайві).

Завдання 2. Принести на заняття копію художнього тексту (обсяг – 150-200 слів) з Вашої улюбленої книги. У цьому тексті підкреслити 10 багатозначних слів, з'ясувати значення кожного в цьому контексті, а потім подати значення цих слів, користуючись матеріалами тлумачних словників. Зазначити випадки (якщо вони є) вживання слова (слів) в індивідуально-авторському значенні.

Завдання 3. Проаналізувати семантичну структуру 5 багатозначних слів, які Ви взяли на вибір з тексту. Аналіз здійснювати за таким планом:

- 1) З'ясувати основне значення слова.

- 2) На основі словникового визначання вказати, які семантичні елементи (семи) характеризують це значення.
- 3) Виділити семи, що мотивують похідні значення.
- 4) Окреслити тип перенесення в кожному лексико-семантичному варіанті слова.
- 5) Показати, як взаємопов'язані значення аналізованого слова.

Завдання 4. Відредагувати словосполучення. Пояснити причину помилок.

З наступаючим Новим роком

Безцінний подарунок

Біля другої години

Вести себе ввічливо

У даний час

Вислати відкритку

Улюбому випадку

У кінці-кінців

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА № 2 - № 3

ЛЕКСИЧНА ПАРАДИГМАТИКА.

ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ЗНАЧЕННЯМ

Рекомендована література:

Основна: 1-3

Додаткова: 1 - 5

Бесіда за такими питаннями (повторення):

Що таке лексична парадигма?

Що таке семантичне поле?

Що таке лексико-семантична і тематична група?

Що таке омоніми?

Що таке лексичні омоніми та які є їх види?

Назвіть джерела омонімії.

Як відрізнити омоніми від багатозначного слова?

Які ви знаєте словники омонімів?

Що таке синоніми?

Які види синонімів ви пам'ятаєте?

Що таке синонімічний ряд і його домінанта?

Які ви можете назвати джерела синонімії?

Які ви знаєте словники синонімів?

Що таке антоніми?

Назвіть види антонімів?

Які словники антонімів ви знаєте?

Що таке гіперон-гіпонімія? Що таке гіпоніми і гіпероніми?

Що таке пароніми?

Які різновиди паронімів ви пам'ятаєте?

Що таке каламбур?

Завдання 1. До поданих у слів доберіть синоніми і запишіть їх.

Згуртованість, любитель, спільно, метикувати, дивувати, вручати, підтримувати, повністю, гідний.

Завдання 2. Доповніть прислів'я та приказки антонімами, вставте замість крапок пропущені слова.

На чорній землі ... хліб родить.

Важко в навчанні, зате ... в роботі.

Хто хоче більше знати, треба ... спати.

Що вранці не зробиш, те ... не наздоженеш.

Краще розумна догана, ніж ... похвала.

Маленька праця краща за ... безділля.

Багато нового, та ... доброго.

Праця чоловіка годує, а ... марнує.

Йдучи по чужу голову і ... неси.

Багатий хитрий на гроші, а ... на видумки.

Завдання 3. Розставте правильно пароніми на місці трьох крапок.

Пароніми: земний, земельний, земляний, землистий.

За ці гроші Клементе мріяв придбати ... наділ, щоб потім удвох закласти свою власну невеличку плантацію какао. (Амаду Жоржі “Габріела”.)

Після того, як робітники досягли Порто-Джофре, підготувавши для магістралі ... насип, несподівано сплигло питання доцільності будівництва. (Максим Кідрук “Любов і піраньї”.)

Тут, залубенівши від холоду, висіли на стінах географічні карти, а на вікнах стояли ... і небесний глобуси. (Чарльз Дікенс “Різдвяна пісня в прозі”.)

Пароніми: ефектний, ефективний, дефектний, дефективний.

У своєму новому вбранні, яке ми йому вибрали разом зі старим Місфіцьким, він мав дуже ... вигляд. (О. Генрі “Свиняча етика”.)

Мріяти будемо опісля, а зараз необхідно виробити легкий, простий і ... план добування давніх монет із складу речових доказів. (Василь Кожелянко “Срібний павук”.)

«Зіпсутий батьками, самовпевнений егоїст, ... бевзь, бабій» — такими приємними епітетами нагороджувала Оксана юнака позаочі... (Дара Корній “Тому, що ти є”.)

Пароніми: зв'язаний, пов'язаний.

Побачивши цукерку в себе перед носом, ... чувачок робить спробу дістати її язиком — як жабка за комарем — лизь, лизь, лизь! (Ірена Карпа “Добло і зло”.)

Високопоставлені міністерські джерела підтвердили, що той бешкет був ... з легендарною Залою пророцтв. (Джоан Роулінг “Гаррі Поттер і напівкровний принц”.)

Завдання 4. У переліку близькозначних слів, об'єднаних спільною гіперсемою, знайти «зайві» слова. Відповідь обґрунтувати.

1. Голубці, вареники, деруни, налисники, млинці, пельмені, борщ, каша, холодець, галушки, локшина, бануш, пампушки.
2. Батько, зять, мати, син, дочка, свекор, дитина, дід, невістка, дружина, хрещеник, кум, сваха, чоловік.
3. Напій, роса, молоко, розсіл, пиво, олія, відвар, сіль, вода, горілка, бензин, тернівка, нафта, сироп, маринад.
4. Планшет, ноутбук, нетбук, комп'ютер, калькулятор, сканер, принтер.
5. Курка, гуска, індик, горобець, півень, дятел, качка, цесарка.
6. Лексикологія, орфоєпія, синтаксис, фразеологія, лексикографія, метонімія, акцентологія.
7. Омонімія, етимологія, полісемія, паронімія, синонімія, антонімія.

Завдання 5. Зі «Словаря української мови» за редакцією Б.Грінченка виписати словникові статті з реєстровими словами *хохол, циган, якір, океан, ярмо*. На матеріалі сучасного тлумачного словника простежити, як змінилася семантична структура поданих слів.

Завдання 6. У поданих синонімічних рядах виявити «зайві» слова. Відповідь обґрунтувати та проілюструвати контекстами уживання.

Учень, вихованець, дидакал, школяр, студент, доцент, бурсак, семінарист, спудей, курсант, професор. Зарозумілість, гордість, бундючність, меркантильність, пихатість, чванство, гоноровитість, інфантильність, самолюбство, честолубність, амбітність. Справжній, дійсний, правдивий, достеменний, реальний, праведний, правдолюбний, фактичний, непідробний, автентичний, повноцінний, типовий. Швидкий, скорий, рвучкий, бистрий, прудкий, енергійний, стрімкий, хуткий, жвавий, бурхливий, невпинний, динамічний, моторний, рухливий, статичний.

Завдання 7. Підібрати гіпероніми до гіпонімних рядів, пояснити значення гіпонімів.

Опеньок, печериця, підберезник, маслюк, глива, мухомор, поганка, боровик, трюфель, печериця; намисто, каблучка, перстень, браслет, коралі, кульчики, кольє, сережки, гривна; меч, стріла, пістолет, гвинтівка, спис, щит, арбалет, катапульта; муха, комар, бджола, гедзь, оса, москіт, метелик, бабка; капуста, морква, буряк, редька, цибуля, часник, петрушка; локшина, каша, борщ, котлета, ковбаса, сосиска, сарделька, тараня; легеня, селезінка, серце, шлунок, нирка, око, язик, вухо; пневмонія, ангіна, холера, чума, грип, бронхіт, грибок.

Завдання 8. Напишіть власне висловлювання про те, якими якостями повинен володіти сучасний філолог, використавши і правильно узгодивши у своєму тексті такі слова: професійний – професіональний, чуття – почуття, тактовний – тактичний, вимогливий – вибагливий, відношення – ставлення, діловий – діловитий, авторитетний – авторитарний, дотримувати – дотримуватися.

Завдання 9. Подумати і записати 5 слів-омонімів із сучасного активного вжитку, які можна використати для називання чого-небудь чи кого-небудь.

Зразок:

Брак – нестача чогось, відсутність кого-, чого-небудь; брак – продукція – низької якості.

Завдання 10. Записати правильно словосполучення. У чому причина допущених помилок:

Виголошувати порядок денний, принципіальна технологічна схема, по-сучасному освітлювати проблему, оперативне рішення питань, на протязі тижня, передвиборна агітація, сушка зерна, по закінченню робочого дня, робота по сумісництву, гарантований лист, забезпечувати безпеку, користь від використання сепаратора.

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА № 4 - № 5

ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ПОГЛЯДУ ПОХОДЖЕННЯ ТА СФЕР УЖИВАННЯ (ТЕРМІНИ, ПРОФЕСІОНАЛІЗМИ, ДІАЛЕКТИЗМИ)

Із собою взяти на заняття: роздруковану карту України (контурне чорно-біле зображення), кольорові олівці, маленькі аркуші-картки (для нотаток).

Рекомендована література:

Основна: 1-3

Додаткова: 1 6,7 - 10

Бесіда за такими питаннями (повторення):

1. На які групи поділяється лексичний склад сучасної української мови?
2. Схарактеризуйте власне українську лексику.
3. Дайте характеристику запозичень з інших слов'янських мов.
4. Які особливості мають запозичення з неслов'янських мов?
5. Схарактеризуйте загальноживану лексику сучасної української мови.
6. Які групи спеціальної лексики Ви знаєте?
7. Що розуміють під діалектною лексикою? Назвіть типи лексичних діалектизмів.
8. Поясніть явища термінологізації та детермінологізації лексики.
9. У чому полягає відмінність між термінологічною та професійною лексикою?

Завдання 1. З поданого тексту виписіть старослов'янізми, поясніть їх значення.

Про Ісуса Христа

Усе ж це Бог наш на небесах і на землі, що тільки захоче – і сотворить. А тому: хто не прославить, хто не похвалить, хто не поклониться величі слави Його і хто не подивується безмежному людинолюбству Його! Спередвіку від Отця народжений, один співпрестольний з Отцем, Єдиносущний, як світло сонця, зійшов на землю, навістив людей своїх, не відлучаючись від Отця, і втілювався від Діви чистої, безмужної, й неосквернено ввійшов, як – тільки сам відає, тіло прийняв, вийшов, як і ввійшов. Один сей із Трійці, у двох ествах – Бог і людина...

(Гларіон Київський)

Завдання 2. Запишіть українські відповідники до наведених слів.

Бінарний, еклектика, арбітр, коректив, екзамен, горизонт, каліграфія, бібліотека, ренегат, ідентичний, інтенсивний, естетика, педант, антракт, економ, еволюція, канделябр, пастор, протеже, раут, рапорт, спіч, фіаско.

Завдання 3. Замініть, де можливо, українські слова на іншомовні синоніми.

Призначити прийом, мовна вада, медичний дослід, напружена праця, своєрідний твір, повернення хвороби, рідкісна книга, млява людина, щира посмішка, радісний настрій, увічливе попередження.

Завдання 4. Законспекуйте статтю: Тищенко К. Поки живі українські діалекти – живе Україна // Дивослово. – 2002. – № 6. – С. 13–16. Розкажіть про хронологію розвитку української мови та її говорів.

Завдання 5. Випишіть терміни з поданого тексту та за допомогою термінологічного словника з'ясуйте їх значення.

Предметом словотвору є різнопланові аспекти творення слів відповідно до тих або тих відношень мотивацій між вихідними і похідними одиницями, класифікація похідних слів за ознаками дериваційної структури і словотвірними значеннями в межах відповідних лексико-граматичних класів, визначення продуктивності окремих способів і засобів словотвору.

(З підручника)

Завдання 6. На окремих картках записати 10 термінів і 10 професіоналізмів з обраної Вами спеціальності.

Завдання 7. На окремих картках записати особливості говірок різних наріч (не менше 7 прикладів-особливостей (кожна особливість на окремому маленькому аркуші без вказівки на наріччя чи говірку). Завчити ці особливості.

Завдання 8. Записати по 5 слів-термінів із спорту, дипломатії, біології, музики, політології із сучасного вжитку (неологізми).

Завдання 9. Користуючись словником, поясніть значення лінгвістичних термінів. Якого походження вони?

Тезаурус, евфонія, ідіома, кліше, кодифікація, дериватологія, сленг, палаталізація,

білінгвізм, енклітика, синхронія, дифтонг, валентність, асиміляція, еліпсис, синтаксис, інгресивність, ад'ективація.

Завдання 10. Укладіть словничок діалектизмів (не менше 10 слів) на матеріалі творів одного з українських письменників (на вибір). З'ясуйте значення виписаних слів за «Словарем української мови» за редакцією Б. Д. Грінченка та «Словником української мови».

Тексти для аналізу на вибір:

1. Васильченко С. «Талан», «Мужицька арихметика».
2. Грінченко Б. «Під вербами», «Сам собі пан».
3. Кобилянська О. «Людина».
4. Коцюбинський М. «Дорогою ціною», «Тіні забутих предків».
5. Куліш П. «Орися», «Чорна рада».
6. Мирний П. «Морозенко».
7. Стефаник В. «Новина», «Камінний хрест».
8. Тесленко А. «Школяр».
9. Федькович Ю. «Нива», «Три, як рідні брати».
10. Франко І. «Фарбований лис», «Грицева шкільна наука», «Захар Беркут», «Добрий заробіток», «Борислав сміється».
11. Шевченко Т. «Катерина», поезії.

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА № 6 - № 7

ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА СФЕРОЮ ВЖИВАННЯ

Рекомендована література:

Основна: 1-3

Додаткова: 1 - 5

Бесіда за такими питаннями (повторення):

1. Лексика загальнонародна й лексика обмеженого вжитку.
2. Науково-технічна й професійна термінологія.
3. Специфіка терміна. Джерела термінотворення в українській мові.
4. Поняття про термінологізацію загальнонародної лексики і детермінологізацію терміна.
5. Словники термінів.
6. Професіоналізми, відмінності їх від термінів.
7. Жаргонна лексика. Арго.

8. Використання жаргонної та арготичної лексики в літературній мові
9. Словники жаргонної та арготичної лексики.
10. Діалектизми, види їх. Функції в тексті.
11. Словники діалектної лексики.

Завдання I. *Випишіть значення наведених нижче лінгвістичних термінів зі “Словника лінгвістичних термінів” Д.І.Ганича і І.С.Олійника. Якого походження вони?*

Андронім, антропонім, валентність, діахронія, евфонія, каламбір, конотація, лексема, тавтологія, тезаурус, парцеляція, суплетивізм, топонім, флексія, штамп.

Завдання II. *Підкресліть професійну лексику. Визначте її функцію.*

I. Бетонований бункер займає майже всю площу цього цеху, що нагадує своєю формою ангар. Електромагнітний кран бере із бункера до десяти тонн заліза одразу, підносить до мульд. Шихтовики сортують брукхт, укладають у мульди (М.Руденко).

II. А зараз чи не міг би він, Баглай, до мартена стати? Бо саме нові конвектори запускають, декого довелось туди перевести. А там, біля тієї сталеплавильної груші, звісно, ще складніше: там проби не візьмеш, в горловину печі не заглянеш, додавай у плавку руду або лом на свій смак... (О.Гончар).

III. Я років сім у шахті працював,
Бурив шпури, довбав глибокі лунки,
З кріпильним лісом добирався до лав,
І на брезентову спецівку лунко
Не раз холодні капежі лились
І піт гарячий з рук моїх зливали (І. Савич).

Завдання III. *Знайдіть у тексті жаргонізми й арготизми. Визначте їхню роль.*

Завдання полягало в тім, щоб з грубого цвяха зробити тоненьку голку. А тоді ще просвердли в ній вушко. І тоді з грубого цвяха вийде граційна і блискуча “господиня”. Йому набивали “біфштекси” на стегнах, що на мові заплічних діл майстрів називали “робити шимпанзе” (З творів І.Багряного). Якраз прислали до нас у Дачний учинку молоду, щоб по-англійському шкетів мучила (А.Крижанівський). На своєму керовгазі ледаве доїхали... На цій сесії було два хвости (З усного мовлення). Тобі залишається тільки підкоритися, бо ти тут уперше і взагалі наймолодший, ти поміж ними шмаркач, бахур, пацан... (Ю.Андрухович). Дешевої “туфти” набагато більше, вона-то і становить найбільшу небезпеку (газ. “День”). Книговидавці “тусуються” у Франкфурті (“Львівська газета”). Із точки зору цієї елементарності високі слова про демократію й реформи та великі бабки “Газпрому” легко вміщуються в одному флаконі (“Львівська газета”). Тоже фрасер! – хитав він услід кожному (В.Винниченко).

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І. УКРАЇНСЬКА ЛЕКСИКОЛОГІЯ

ТЕМА 1. ЛЕКСИКОЛОГІЯ ЯК НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА. СЛОВО ЯК ОДИНИЦЯ МОВИ

1. Законспекуйте статті:

- Кочерган М.П. Про системність у лексиці та семантиці // Українська мова і література в школі. – 1976. – № 4. – С. 38 – 45.
- Стернин И.А., Попова З.Д. Лексическая система языка. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1984. – С. 62– 68.

2. Проаналізуйте слова: *літо, нід, ох*. Яким схемам вони відповідають (Л.З. – лексичне значення, Г.З. – граматичне значення)? Чи всі слова української мови мають лексичне і граматичне значення?

Л.З.	–	–
Г.З.	Г.З.	–

3. Випишіть з поданого тексту повнозначні слова та згрупуйте їх тематично: 1) назви істот (тварини, люди), конкретних предметів, абстрактних понять; 2) назви дій, станів, процесів, локативності (просторова локалізація), ознаки предмета за дією; 3) назви ознак, властивостей за матеріалом, за належністю особі, тварині; 4) ознаки ознак.

Іде Харитя селом, і якість їй чудно. От уже й крайню хату минула, вийшла на поле й стала, задивившись удалечінь на чудовий краєвид. І справді було гарно на ниві, неказанно гарно! Погідне блакитне небо дихало на землю теплом. Половіли жита й вилискувались на сонці. Долиною повилась річка, наче нова синя стрічка на зеленій траві. А за річкою, попід кучерявим зеленим псом, вся гора вкрита розкішними килимами ярини. Гарячою зеленою барвою горить на сонці ячмінь, широко стелиться килим ясно-зеленого вівса, далі, наче риза рути, темніє просо. Межи зеленими килимами біліє гречка, наче хто розіслав великі шматки полотна білити на сонці. У долині, край лісу, висить синя імла. І над усім тим лунає в повітрі весела пісня жайворонкова. І добре Хариті на ниві, і страшно. Як тільки Харитя увійшла межи жита, гарний краєвид зник. Босі ноженята ступали по втопаній стежці, над головою, межи колосками, як биндочка, синіло небо, а з обох боків, як стіни, стояло жито й шелестіло вусатим колоссям. Харитя опинилась наче на дні в морі (*М.Коцюбинський*).

4. Доберіть слова до тематичної групи із загальним значенням «страви», «назви членів родини», «рідина».

ТЕМА 2. БАГАТОЗНАЧНІСТЬ СЛІВ

1. Законспекуйте статті:

- Кочерган М.П. Лексична сполучуваність слова як засіб розмежування значень слова // Українська мова і література в школі. – 1978. – № 11. – С. 19 – 26.
- Кузнецова Э.В. Полисемия и ее отношение к слову и понятию // Язык и мышление. – М.: Наука, 1967. – С. 208 – 214.
- Русанівський В.М. Закономірності розвитку значення слова // Українська мова і література в школі. – 1981. – № 4. – С. 27 – 36.

2. Запишіть однозначні та багатозначні слова у дві колонки.

Лелека, задушевний, зелений, поліно, каравай, краяти, лінійка, надія, ожеледь, палата, букет, поле, розраджувати, щербатий, гітара, вітати.

3. Складіть самостійно речення, у яких іменник **язик** вживався би в прямому і переносному значенні.

4. З наведеними словами складіть речення, у яких кожне слово вживалося б з новим відтінком.

Заніміти, сухий, дрімати, мертвий, відвертати, зима, плакати, м'який, відходити, зріз, сірий.

5. У поданих реченнях з'ясуйте значення дієслова **повзти**. Перевірте себе за словником.

1. По щоді його комашка **повзла...** (Михайло Томчаний). 2. По гарячому небові ледве **повзли** хмарки (М. Коцюбинський). 3. Всіяний вогнями теплохід, **повз** назустріч долі (П. Загребельний). 4. За ним **повзли** поволі... старі деревіші (М. Коцюбинський). 5. У небі **повзуть** літаки, пружні берести стоять над гранітними плитами, ніби шеренги солдат (І.Цюпа). 6. Самотою **повзли** між хатами брудні дороги (М. Коцюбинський). 7. **Повзуть** гліцинії, не знаючи втоми, Все вище й вище (М. Рильський). 8. Літа повзуть, і бачимо ми вже не той Київ, який брав із собою на чолі червоних полків (І.Цюпа).

6. Простежте, яких значень набувають дієслова та прикметники зі словами, поданими в дужках; продовжіть ряди словосполучень.

Білий (сніг, ніч, вугілля, орда, м'ясо, вірш); піднімати (колосок, тривогу, цілину, продуктивність праці, голос, руку, ніс, вітрила, ноги); пливе (корабель, все перед очима, віск, людина, трісочка); високий (хлопець, голос, гонорар, стиль, гість); розбити (чашку, ніч, палатку, гіпотезу, надію); зелений (кущ, юнак, загін).

ТЕМА 3. ТИПИ ЛЕКСИЧНИХ ЗНАЧЕНЬ СЛІВ

1. Законспекуйте статті:

• Виноградов В.В. Основные типы лексических значений // Вопросы языкознания. – 1953. – № 5. – С. 3 – 29.

• Марцинківська О.Є. Переносне значення та образне вживання // Мовознавство. – 1973. – № 3. – С. 24 – 33.

2. Відгадайте, про кого або про що йдеться і запиши відгадане слово. Підкресліть слова, вжиті в переносному значенні.

Свіжий, смачний, священний, батьківський, пшеничний, пухкий, рум'яний, білий, чорний – ...

Важка, легка, людська, натхненна, приємна, щоденна, сумлінна, улюблена, чесна, корисна, копітка, титанічна – ...

Кирпатий, орлиний, плескатий, картоплиною, рівний, римський – ...

3. Доберіть із художніх творів або газет приклади використання метафор та метонімій.

4. У наведених текстах знайдіть слова у переносному значенні, вкажіть вид тропа.

СМІХ

На вулиці – я чую крізь вікно –
Сміється жінка штучним сміхом.
Мабуть, їй сумно, але жінка хоче,
Щоб їй хотілося сміятись.
А я дивлюсь на ріки темних вулиць,
На голови веселих ліхтарів,
Одягнені в малі кашкети з жерсті,
І на моє високе підвіконня
Каштани білі квіти подають...
А я дивлюсь і думаю про вірші.
Коли їм сумно – хай вони сумують.
Хай тільки не сміються штучним сміхом,
Бо щирі люди закривають вікна.

Ліна Костенко

Процалось сонечко з нами, сідало за гори
круті
І нам помахало руками, а в нього вони ж
золоті!
Ясні промінці, що над нами, подумала я так
в той час,
Як руки натружені в мамі, що ласку
дарують для нас.

М.Познанський

Біг Івасик, немов на свято,
І вибрикував, як лоша,
І, напевне, була у п'ятах
Пелюсткова його душа.

В. Симоненко

Двхтіла ніч, і страхом волохатим
Крехтала, рвалась, репалась земля.
І небо там, на півночі, двхтіло,
І цвяхи зір все цвяхувало в тіло.

І.Драч

У пропилений стишений став
Сплинув денний просмалений грюкіт,
Сплять вітри на блакитних постах,
Спить Поділля – земля Кармелюків.

І. Драч

Поорані віком смагляві лица:
Горпини і Теклі, Тетяни і Ганни –
Сар'яни в хустках, Ван-Гоги в спідницях,
Кричевські з порепаними ногами.

І. Драч

ТЕМА 4. ОМОНІМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ. ПАРОНІМИ

1. Законспекуйте статті:

- Мукан Г.М. Багатозначність і омонімія // Українська мова і література в школі. – 1970. – № 8. – С. 30 – 36.
- Полюга Л.М. Омонімія і багатозначність слова // Українська мова і література в школі. – 1985. – № 7. – С. 40 – 45.

2. Відгадайте загадки та з відгаданими словами складіть речення.

Слово це просте – не дивовина
(зустрічаєм мало не щодня),
організму складова частина
і періодичне видання.
В цьому слові тільки й заковики:
другий склад наголоси – і вмент
означають почне воно великий
клавішний музичний інструмент

Слово це – старовинна будова
з гостряками мурованих веж.
Щойно зміниш ти наголос слова –
Цим одразу будову замкнеш.
Що це за слово?

Д. Білоус

3. Перепишіть речення, вставляючи замість крапок слова з довідки. Визначте тип омонімів.

Довідка: світило, мука, дні, долі, гори.

Позика – не штука, та віддача –(Нар. тв..) – Узяла пшеничної, замісила водою тісто (Г. Квітка-Основ'яненко).

Поезії ясне, з тобою жить, тебе любить!

Понад сто років ти

І будеш вічно з нами жить! (П. Тичина).

На гору вилізши, звелів собі «...!» – І злізти вже не міг до ближніх із ... (Б.Кравець).

Ой, скажи, дай пораду, як прожити без?! – Як одрізана гілка, що валяється (Леся Українка).

4. З поданих речень випишіть омоніми та визначте їх типи.

1. На дівочках – все клин, та китайка, та зелена байка (Платон Чубинський).
Моторнії сини й онуки. Читайте байку для науки (Л.Глібов). 2. ...Над землею вставало сонце, повертався Лука в село. Може, тільки щасливий сон це з димом горе його пішло? (Д.Павличко). Шляхом куриться курява (А.Малишко). І люлька куриться, і співати хочеться (Нар.тв.). 3. Близько воза дітвора – школярі зволочини стягають у купу (А.Головка). Близько, зараз отут, дихала холодною вогкістю річка, хоч її не видно було у п'ятмі (М. Коцюбинський). 4. Займався мутний березневий світанок (Василь Козаченко). Він спитав, яким спортом вона займається (М.Трублаїні). 5. Як тільки світанок настав, гусак чимчикує на став (Г.Плотников). Уліссей сходив куди треба і через декілька хвилин уже сидів за столиком (І.Лучук). – Он, диви, вже місяць сходить (І.Лучук). 6. Вітрище непомірний здіймав до неба хвилю навісну, ламав на щогли, рвав міцні вітрила (Платон Воронько). Вітрило – вітре мій єдиний (Т.Шевченко). 7. Жук пішов у сад на дачу і розв'язує задачу, А комар години цілі лиш тиняється без цілі, У смолі липкій зав'яз, зачепивсь крилом за в'яз (В.Плахотников). 8. Це наше все, і це відстоїм ми, Коли захоче випробувати ворог, чи є у нас в пороховницях порох! (М.Рильський). Над полем ворони знялись, Подули порох вітри (А.Малишко).

5. Знайдіть і випишіть з речень міжмовні омоніми.

1. Загалом слово гарбуз (карпуз, арбуз) є в багатьох слов'янських мовах, тільки значення його там неоднакове (у росіян і поляків це, наприклад, те, що в нас зветься кавуном) (*А.Коваль*). 2. Вставай, хто живий, в кого думка повстала (*Леся Українка*). Рука бойця колоть устала (*М.Лермонтов*). 3. Далі чув, як один мужик питав у крамаря, чи торгує люльками. «Верно, жена родила», – подумав Ямайський і пішов далі так само весело (*В.Самійленко*). 4. Важко їх (скрині) було увезти до кімнати (*І. Нечуй-Левицький*). ...а потом их (ребят) увезли на далекий Аксай (*Ч. Айтматов*). 5. Казано надіти іншу «юбку», а вона не розбирала, що це говориться про спідницю, і вдягала пальто – ту юпку, що зверху вдягають... (*Б.Грінченко*). 6. За що ви ж ляте мене, мамо, на мене й без того якийсь ляк напав (*М.Старицький*). Сонце уже клонилось к холмам, где-то вдаліке злобно ляли собаки, но я бежала, не думая куда, словно бы от избытка сил (*Ч. Айтматов*).

6. Складіть речення з такими паронімами.

Білити // біліти, жорсткий // жорстокий, збірка // збірник // зібрання, музикальний // музичний, висвітлювати // освітлювати, талан // талант.

ТЕМА 5. СИНОНІМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

1. Законспекуйте статті:

- Діц В.О. Критерії виділення і класифікації синонімів // Проблеми граматики і лексикології української мови: Зб. наук. праць. – К.: НПУ, 2004. – С. 136 – 140.
- Лисиченко Л.А. Типи синонімів за значенням // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 11. – С. 40 – 47.
- Муравицька М.П. Полісемія і синонімія // Мовознавство. – 1983. – № 4. – С. 29 – 39.
- Регушевський Є.С. Перифрази в українській мові // Українська мова і література в школі. – 1984. – № 4. – С. 41 – 42.
- Терещенко С. Синоніми та “псевдосиноніми” // Культура слова. – 2002. – Вип. 60. – С. 26 – 28.

2. Напишіть твір-мініатюру «Осінній ліс», використовуючи наведені синоніми.

Зелений, смарагдовий, малахітовий; червоний, кривавий; гарний, красивий, дивний, чудовий; пишний, густий; смола, живиця; секрет, таїна; запашний, духмяний, ароматний, пахучий; качаються, гойдаються, колишуться; приваблюють, привертають, принаджують.

3. Доберіть синоніми до поданих слів.

Линути, горизонт, застигати, вибухнути, рахувати, зайнятися, похмурий, важко, прийти, видумувати, закривати, варта, досягати, майстерний, правильно, горішний, вигадка, об'єднання, кричати, масток, дуже, плакати, ласкавий, монарх, нещастя, обов'язково, промовець.

4. Утворіть синонімічні ряди слів, використовуючи які, можна створити опис вечірнього моря.

5. Запишіть дієслова-синоніми, якими можна просити пробачення. Чи правильною буде фраза: «Я вибачаюся». Відповідь аргументуйте.

ТЕМА 6. АНТОНІМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

1. Законспекуйте статті:

- Лисиченко Л.А. Антоніми в сучасній українській мові // Українська мова і література в школі. – 1976. – № 11. – С. 26 – 33.
- Тараненко О.О. Розвиток антонімічних відношень у багатозначних словах // Українська мова і література в школі. – 1977. – № 1. – С. 32 – 39.

2. Пригадайте антоніми, що входять у назви кінофільмів, художніх та публіцистичних творів.

3. З поданих речень випишіть антоніми.

1. І вдаривши себе в пацерні груди, – Клянусь моїми предками, мій пане, Котрим ніхто не завдавав огуди, Се привітанне в вас гостей погане! (*Л.Костенко*). 2. Не плач Іванку помовч

іванку допоки змога приходять чорт зриваючи горлянку хвалити бога (*І. Андрусак*). 3. «Ключі до незбагнених таємниць» вона знаходить у «теплі простої людської любові» (*вірш «Еротика»*), тобто не в абстрактних сферах, а в царині земного людського існування (*М. Тарнавська*). 4. З великих творів цього періоду найцікавішою є поема «Мій син» (1942-1944), що висвітлила драму війни як примножену суму конкретних трагедій і особистих втрат (*В. Сосюра*). 5. Благословен, хто може не спішити Міщанство роздивитися ще зблизька, В чийм запасі літ майбутніх низка, Щоб потім вже без промаху палить! (*М. Вінграновський*). 6. Куди б поїхати, скажіть, – в світі близькі, в світі далекі? (*Є. Гуцало*). 7. І, лишивши Бен-Омара, Він спішить, де возних хмара Ліцитацію вела, І рожевого олійку Величезною сулійку Власне на продаж внесла (*І. Франко*). 8. Звичайно, собор ще не валиться, можна б якось використати його, якби наш ледачий м'ясо-комбінат був повороткіший... (*О. Гончар*). 9. Його рухи ставали кволіші й кволіші (*І. Білик*). 10. Там ви берете силою, тут же вам дають (*В. Винниченко*). 11. Готуються переходити Сейм, хочуть направляти мости... (*Б. Лепкий*). 12. Але йому не хотілося псувати своїм смутком чужої радості (*О. Гончар*).

4. До поданих слів доберіть антоніми. Перевірте себе за словником антонімів.

Добро, солодкий, вгору, скупий, зимній, брудна, чоловік, відпочивати, неологізм, всюди, сухо, мужність, рай, молодий, вибігти (на гору), лінь, відкритий, матовий, ввічливо, завжди, захищати, приїхати, хаос, світло, високий, веселий, мудрий, досвідчений.

ТЕМА 7. ТЕРМІННА ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1. Законспекуйте статтю:

• Кочан І.М. Слова з міжнародними терміноелементами в сучасній українській літературній мові // *Мовознавство*. – 1998. – № 6. – С. 62 – 67.

1. Знайдіть у наведеній поезії терміни, з'ясуйте їх стилістичні функції.

Плюс мінус життя.

Таблиця розмноження.

Квадратний корінь із мрій романтика.

Два пишем, три помічаєм.

Розношена

Щоденна

Проста

Математика (*Л. Костенко*)

3. Запишіть по 5 слів-термінів до кожного функціонального стилю.

4. Користуючись словником, поясніть значення лінгвістичних термінів.

Асонанс, ад'ективація, білінгвізм, валентність, дериватологія, енантіосемія, еліпсис, ідіома, кліше, оноματοпєя, палаталізація, плеоназм, синхронія, сленг.

ТЕМА 8. ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ПОГЛЯДУ ЇЇ ПОХОДЖЕННЯ

1. Законспекуйте статті:

• Кочерган М.П. З історії українських назв місяців // *Мовознавство*. – 1967. – № 1. – С. 50 – 62.

• Ломовцева А. Новітні англізми в українській мові та проблеми лексичної варіантності // *Українська мова*. – 2003. – № 1. – С. 96 – 102.

• Тодор О. Французькі запозичення // *Культура слова*. – 2002. – Вип. 60. – С. 11 – 15.

2. Випишіть старослов'янізми, вкажіть їхні фонетичні та морфологічні ознаки.

Латиш, благоденствіє, жінка, всемогучий, кадет, добро, область, душа, страждати, нужда, онучка, суєта, чоло, нога, ручка, палець, пшениця, єдиний, верба, спокуса, предтеча, жайворонок, богоборець, країна, творець, річка, будинок, премудрий, південь, богослов, страсть, вік, церква, приязнь, двері, мислитель.

3. До українських слів доберіть іншомовні відповідники. Встановіть, з яких мов вони запозичені.

Звертатися, копіювати, міжнародний, похід, товариство, змагання, місцевий, відомий. (Апелювати, імітувати, інтернаціональний, кампанія, компанія, конкуренція, локальний, популярний).

4. Доберіть уривки текстів із екзотизмами.

5. Визначте походження наведених слів.

Один, кинджал, лексика, галушка, мати, він, раб, верба, штрих, отець, вілла, шолом, око, зуб, пельмені, лікоть, антисептика, їсти, снігур, дуб, село, цивілізація, сонце, швець, зростання, правда, кафе, стайня, мило, борона, передбачити, весло, я, там, голова, пряник, математика, яловичина, щавель, боксер, собака, козачок, службовець, прізвище, злюка, везти, апостол, ландшафт, врата, джентльмен, полковник, вождь, єдність, мислитель, глашатай, воз'єднати, шило, вогонь, ніч, жовтий.

ТЕМА 9. АКТИВНА І ПАСИВНА ЛЕКСИКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

1. Законспекуйте статті:

- Дудик М. Пасивна лексика, її складові // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського: Зб. наук. праць. – Серія: Філологія. – Вип. 5. – Вінниця: Вид-во Вінниц. держ. пед. ун-ту, 2003. – С. 25 – 29.
- Савіна О. Еволюція лінгвістичних поглядів на статус застарілої лексики // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Донецьк: ДонНУ, 2002. – Вип. 10. – С. 84 – 89.
- Струганець Л. Архаїзми у словниковому фонді української мови // Лінгвістичні дослідження: Зб. Наук. Праць / За заг. ред. Л.А.Лисиченко. – Х., 2000. – Вип. 4.
- Черторизька Т.К. Нові значення старих слів. // Рідне слово. – К.: Наук. думка, 1974. – № 9. – С. 25 – 28.
- Турчак О. Оказіоналізми як об'єкт лінгвістичного дослідження // Українська мова. – 2004. – № 2. – С. 47 – 55.

ТЕМА 10. ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА СФЕРОЮ ВЖИВАННЯ

1. Законспекуйте статті:

- Хом'як І. Взаємодія літературної мови і діалектів // Мовознавство. – 2000. – № 10. – С. 12 – 13.
- Ставицька Л. Про взаємодію жаргону і сленгу // Українська мова та література. – 2000. – № 15. – С. 7 – 8.

2. Випишіть з творів українських письменників 10 речень з діалектизмами, проаналізуйте їх стилістичні функції та підберіть відповідники з літературної мови.

3. Запишіть відомі вам лінгвістичні терміни.

4. Знайдіть у тексті діалектизми і доберіть відповідники з літературної мови.

Батьки наші навчали нас, що, хочачи зачати якесь діло щасливо, хочачи довершити єго щасливо і хочачи уживати єго плодів щасливо, треба передовсім з'єднати собі духів місця. Ви вірите в духів, ласкаві панство? Може бути, що є між вами хто, що в них не вірить. Я – признаюсь вам – вірю в них. Ту, в тій землі, в тих брилах каміння, в тім сичучім вапні, в людських руках і головах, – у всім тім живють духи, сильні, таємничі. При їх тільки помочі стане мій будинок, моя твердиня. Вони тільки будуть її підпорою і обороною. І тих-то духів поєднати, жертвою поєднати, кровавою жертвою, – се ціль нинішнього великого обряду. Щоб достаток і добробит, – не для мене, а для цілого міста, – цвіли в тім домі, ви ласкавими руками кинули в сю камінну борозду золоте сім'я. Щоб здоров'я, веселість і краса – не для мене, а для цілого міста, – цвіли в тім домі, я жертвую духам сього місця, сього живого, здорового, веселого і гарного співака (*І. Франко*)

5. Визначте, до якого розряду лексики належать виділені слова. Проаналізуйте їх стилістичну функцію.

Через кілька днів Бондаренко покликав до себе на нари Беймбета й почав розпитувати:

– Ну, так кажи, що саме тобі **шили**, щоб я знав, як писати.

Бондаренко поклав на коліна диктову дощечку з вирваною із зошита сторінкою і взяв олівця.

– Слідчий **шив** – міліцію. Казав: "Ти, Кунанбаєв, "левосерный конный милиционер", а я ні в кінній, ці в пішій міліції не служив. Неправду казав слідчий...

Бачачи, що з уст Кунанбаєва нічого не добереш, Бондаренко каже:

– Доведеться до **трудила** йти – розпитати про твою справу, бо щось ти не так кажеш...

Увечері він пішов до завурче спитати, за якою статтею засуджено Беймбета.

Завурче дістав із шафи формуляр з/к Кунанбаєва й каже:

– Стаття 58, пункти 10 і 11, цебто контрреволюційна агітація й контрреволюційна організація, до того ж ще й 5 років по **рогах**. А що таке?

Бондаренко розповів про незрозумілого "конного милиционера", але завурче зневажливо махнув рукою:

– Бреше **падло!** Звик морочити слідчим голову, то й тут **темнить**.

Довідка: шити (кримін. жаргон) – обвинувачувати в тій провині, якої нема; трудило (кримін. жаргон), офіційно – завурче; рогах (кримін. жаргон) – поразка в правах після відбуття кари; темнити (кримін. жаргон) – плутати, пантеличити, казати про щось не так, як воно було насправді.

II курс

Тематика лекційних занять

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ЕТИМОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. ОНОМАСТИКА

Лекція 1. Стилiстична диференція лексики (2 год.)

Лексика стилістично нейтральна (міжстильова) і стилістично забарвлена. Розмовна лексика, її види. Книжна лексика, її види. Система стилістичних поміток у тлумачних словниках української мови.

Рекомендована література:

Основна: 1-3

Додаткова: 1 - 5

Лекція 2. Етнолінгвістичний аспект української етимології (2 год.)

Зв'язок етимології та етнолінгвістики. Відбиття в етимології народних звичаїв, обрядів, традицій українців. Етимологія фразеологізмів української мови.

Рекомендована література:

Основна: 1-5

Додаткова: 1, 5

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ КІНЦЯ XX – ПОЧАТКУ XXI СТ.

Лекція 1. Основні тенденції розвитку лексики української мови кінця XX – початку XXI ст. (4 год.)

Українська мова кінця XX – початку XXI ст. як відкрита і динамічна система. Зміни та динаміка лексико-семантичної системи в публіцистичному стилі. Головні джерела поповнення сучасної лексичної системи. Глобалізація як основна тенденція розвитку сучасної лексики. Активізація екзотизмів у сучасній мові. Вплив на питоме словотворення іншомовних дериваційних ресурсів. Важливість основоцентричного підходу в сучасному словотворі. Сучасна некодифікована лексика.

Рекомендована література:

Основна: 1-3

Додаткова: 1,4, 7

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. УКРАЇНСЬКА ЛЕКСИКОГРАФІЯ

Лекція 1. Етапи становлення української лексикографії (2 год.)

Предмет лексикографії, основні поняття лексикографії. З історії української лексикографії. Типи словників.

Рекомендована література:

Основна: 1-3

Додаткова: 1 - 5

Лекція 2. Українська фразеологія (2 год.)

Фразеологія як розділ мовознавчої науки. Поняття фразеологізму. Види фразеологізмів. Походження фразеологізмів. Фразеологія як віддзеркалення культури народу.

Рекомендована література:

Основна: 1-5

Додаткова: 6, 8, 14- 19

IV. Тематика практичних і семінарських занять

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ЕТИМОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. ОНОМАСТИКА

ТЕМА 1. СТИЛІСТИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЛЕКСИКИ

План

1. Стилiстично нейтральна лексика.
2. Розмовна лексика, її види.
3. Книжна лексика, її види.
4. Експресивна лексика. Уживання її в стилях.

Рекомендована література:

Основна: 1-3

Додаткова: 1 - 5

Завдання I. У наведеному тексті вкажіть на міжстильову лексику, обґрунтуйте свою відповідь.

З центру нове начальство, матюки та зміна директора. Знищені поля наново переорюють і нанов засівають. Не хватило чим поруге досягти, а що засіяли, вже було

спізнене. Зійшли по полях буй- бур'яни, зерно перемішане. Овес-зеленяк, овес-скорода, ячмінь-гранчак, ячмінь-плескач – усе нараз. Сіяли. Щось-таки виросте. І щось виросло.

Це було в останньому році п'ятирічки... Літо минало Країна нічого не думала, нічого не знала, крім думі про хліб. Хліб, хліб і хліб. Україна вкрита бур'янами з Москви б'ють тривогу. «Україна позорно отстають Партія і вся страна ждуть от України полнаво випалнення плана хлібазаготовак... К кулакам і їх пасобнікам нада пріменять саміє жестокія мери воздействия...»

– Чекай, чекай того плану, – говорять голодні обідрані «кулаки». – Ми знов винні. Винні, що в грязюку сіяли. Винні, що зерно змішане. Винні, ще спізналися. Ми винні!.. Але чекай. Колись знайдемо того винного. Знайдемо і примінімо міри...

Сади обнесли ще за літа. Нема вже осини, нема запахів горілого бараболиння, нема шелесту кукурудзяного листу і розцілованих барвистих яблунь, Село — колгосп згортається, гнеться до землі, селе ціпить зуби і нащетинюється.

Ночами по полях тіні. Це лущать ліпші колоски і несуть додому.

Малі діти годують батьків. Годують краденим. Годують з дня на день, не знаючи, що буде завтра (*Улас Самчук*).

Завдання II. *Розподіліть подані слова на дві групи: стилістично нейтральні (міжстильові) і стилістично забарвлені.*

Земля, молодесенький, плестися (йти), вайлуватий, сапер, клен, жити, намисто, борщ, гей, Маруся, читалка, професіонал, сюжет, бідолаха, акціонерний, генеральний писар, анонс, Ігор, лицар, фраєр, білий, над, маржина (худоба), дрючок, зиркнути, вдосвіта, депутат, веселеє (село), щоб, Макариха, вісім, снігоцвіт.

Завдання III. *Знайдіть розмовно-побутову лексику, випишіть її, розподіливши на семантичні групи. Визначте її роль у тексті.*

I. Мотрона Карпівна схопилась, побігла до миснички, одібрала найкращу тарілочку, наклала з верхом вергунів, прикрила чистеньким рушничком... Лунає рідний мотив колядок, щедрівок; пахне ковбасами, смаженим салом... Рука простягається наливати чарки, подавати пироги, вітати якнайласішими пундиками дорогих гостей (*Л. Яновська*).

II. За столами сидять чабани... Молодий, відварений по-чабанськи валашок парує в мисках, в тих самих мисках, з якими старий Горпищенко ніяк примиритись не може, бо по чабанському звичаю тузлук треба їсти, як він каже, тільки з дерев'яних ночовок. Він і сьогодні довго змагався з жінками з цього приводу, погрожував позмітати геть зі столу їхні тарілки та виделки, і тільки після того, як виявилось, що дідівські дерев'яні ночовки вже розсохлися, старий пішов на поступки цивілізації. Він і сам тепер нарівні з іншими їсть із тарілочки, що йому, ніби для жарту, підставила Таня.

А мати вже пригощає сина:

– Ось тобі хрящик ... Ти ж бо любиш, – підкладає вона йому гарячої найніжнішої баранини, підсовує юшку, де відварена цибуля плаває кільцями, льотчик, ласуючи тузликом, солонцюючи густою щербиною, шанобливо слухає батькову мову (*О. Гончар*).

Завдання IV. *Підкресліть розмовні слова. Визначте їх різновиди. Де можна, підберіть до них відповідники серед міжстильової лексики. З'ясуйте роль розмовних слів у тексті.*

– Миколо, давай я буду падати, а ти мене держи! Ану, чи вдержиш?

– Ого, коли б ні! – вигукую, хапаючи її за тоненький попереk, але раптом підсковзуюся і з переляком та огидою до себе відчуваю, що зараз толк і обербенимось у грязюку.

– Пусти! Силач.

– Підсковзнувся, – мимрю, хіба ж я винен, що тут слизько? (*Г. Тютюнник*). Удесяте згадуючи свою поведінку в трамваї, констатував [Джавадов] про себе:

- Хлопчисько! Йолоп! Забув, де міг, як баран, загинути...(*О.Довженко*).
- Мамо, про Петра ніякої вістки немає?
- Немає, доню, немає. Бідна твоя голівонька, вб'є тебе тепер звірюка ота (*В.Собко*).

Біля читалки побалакали трохи... Я тільки тепер скумекав, що Шляхтич не квапився до Києва через Алю (*П.Загребельний*). Ти нащо, сукин син, вікно дідові розгатив? – спитав сердито дід (*В.Бондар*).

Там вибрали якогось чоловічка
і думають, що це вже Вифлеєм.
Ще й прізвище хороше – Заплюйсвічка.
Отак одне одного й заплюєм.
Отак воно і йдеться до руїни.
Отак ми й загрузаємо в убозтво.
Є боротьба за долю України.
Все інше – то велике мискоборство (*Л.Костенко*).

Завдання V. *Знайдіть книжну лексику. Випишіть її окремими групами. Визначте її роль у тексті.*

Верховній Раді України треба накласти мораторій на прийняту Європейську хартію регіональних мов і мов нацменшин для її детального опрацювання і приведення до умов функціонування на території України як унітарної держави (*газ. “Літературна Україна”*). У гетьманському покої сволоки й одвірки різьблені, стіни й стеля тесані, на тильній стіні, позаду ложа, висять лук і шабля, в ізбі пахне ялиною і чебрецем. У глибині покою стоять полковники з бунчуками, перед ними – генеральний писар Іван Виговський; поруч сперся на патерицю антиохійський патріарх Макарій; до побічниці ложа припав чолом Юрась Хмельничанко... Богдан помічає владний порух генерального писаря, він кволою рукою стискає булаву, підносить її і ставить перед Юрасем... (*Р.Іваничук*). На ливарному дворі холів чавун попереднього топлення, рухався кран, канавники метушилися, домна гула рівним робочим голосом (*Ю.Яновського*). Поле – що безкрає море – скільки глянеш – розіслано зелений килим. Над ним синім шатром розіп'ялось небо...З неба, як розтоплене золото, плеться на землю блискучий світ сонця; на ланах грає сонячна хвиля; під хвилею спіє хліборобська доля...Легенький вітерець подихає з теплого краю; перебігає з нивки на нивку; живить, освіжає кожну билинку...(*Панас Мирний*). Прямо над нашою хатою пролітають лебеді, струшують на землю бентежні звуки далеких дзвонів. А віща скрипка і срібний відгомін бринять, еднаються над моїм дитинством, підіймають на крила мою душу і забирають в нерозгадану далину (*М.Стельмах*). Єдиномисліє подай братолюбіє пошли. Пребезумний в серці скаже Що бога немає, В беззаконії мерзіє, Не творить блага. Блаженний муж на лукаву не вступає раду (*З творів Т.Шевченка*).

Завдання VI. *Знайдіть експресивну лексику, підкресліть її. Поясніть, як досягається в ній експресивність.*

Гірлянди тьмяного намиста на гіллях яблуні вились, і ти цвіла чарівно-чиста (*В.Чумак*). Біжить веселий дощик-золотавець і золотить поливою сліди (*Л.Горлач*). Талого снігу платочки сивенькії, Дощик срібненький, холодний вітрець, Проліски в рідній травиці тоненькій, – Се була провесна, щастя вінець? (*Леся Українка*). Аж ніяк не всі дорослі викликають у Ягничу до себе приязне ставлення. Є такий крутіло, фальшивець, словоблуд, зустрінеться десь пика така мерзенна, повзуча, що він би її не бачив, не людина – гидота (*О.Гончар*).

З вірменського гумору

Мав сина гордий багатій.
То був не син, а божа кара. –
Картяр, гуляка, лиходій,
Ледачий бовдур і нездара.
Не шкодував грошви татусь,

Не полишав синочка в скруті,
А той, не дуючи і в ус,
Сім літ учився в інституті.
І ось одержувать диплом
Він скаче в місто скакуном.
Спинився кінь біля воріт,
Студенти збіглися веселі.
Лакей гуляки, сивий дід,
Диплом виносить на тарелі.
Зареготав багацький син,
Старого ляснувши по спині:
– Неси диплом іще один –
Моїй чудесній конячині. –
Старий віддав йому чолом:
– Розумно зволили сказати.
Якщо ослу дали диплом,
Чому ж коневі теж не дати? (П.Глазовий).

Питання для обговорення на семінарі:

12. Пояснити значення терміна *емоційно* та *експресивно забарвлена лексика*.
13. Прокоментувати слова сучасного українського поета В.Іващенка: «Все в світі починається зі Слова, тому ми звикли вірити словам». Що сприяє тому, щоб до слова – мовленого й друкованого – люди ставились із довірою?
14. Пояснити на прикладах, чи можна вважати оцінні слова емоційно та експресивно забарвленими.
15. Як ви вважаєте, які почуття – позитивні чи негативні – легше передавати словами? Поясніть.
16. Останнім часом стало модно доповнювати свої електронні та СМ-повідомлення так званими смайликами – значками із зображенням певних емоцій. Намалюйте декілька смайликів і назвіть словами ті емоції, які вони відображають. Як доповнюють смайлики наше спілкування?
17. Прочитайте будь-який текст з веб-сайту МОН України та з журналу (на вибір). Визначте стильовий відтінок, притаманний кожному з уривків. Свою думку доведіть.
18. Який стильовий відтінок ви обрали б для листа батькам? Для публічного виступу? Виголошення тексту ведучих студентського новорічного вечора? Спілкування на форумі чи сайті знайомств? Свій вибір обґрунтуйте.
19. Чи снує в суспільному житті українців сфера, де спілкування відбувалося б без урахування стилів мовлення? Поясніть.
20. Поясніть, чи можна бути успішним у спілкуванні, не набувши стилістичних компетенцій.
21. Сформулюйте своє ставлення до Інтернету. Стильовий відтінок своєї відповіді оберіть самостійно. Що більше вплинуло на вибір – тема висловлювання чи його головна думка (тобто Ваше ставлення до предмета розмови)? Поясніть.

ТЕМА 2. ЕТИМОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

План

1. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття), чинні програми з рідної мови про роль і значення етнокультурознавчого компоненту в лінгвістичній освіті.
2. Завдання етимології.
3. Історичні дослідження з етимології.
4. Аналіз етимології слів у працях О.Потебні.

Рекомендована література:

Основна: 1-5

Додаткова: 1 - 5

Завдання I. Виписати етноніми з етимологічного словника (не менше 10).

Завдання II. Здійснити етимологічний аналіз слів слов'яни, хазари, русичі, поляни.

Завдання III. Робота з текстом «Повісті минулих літ». Виписати уривки з поясненнями етнонімів.

Завдання IV. Твір-мініатюра на аналізовану тему.

Питання для обговорення на семінарі:

1. Походження назв населених пунктів в Україні (на вибір)
2. Етимологізування національних назв їжі.
3. Аналіз національних етимонів у назвах одягу і головних уборів.

ТЕМА 3. ЕТНОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТИМОЛОГІЇ

План

1. Зв'язок етимології та етнолінгвістики.
2. Чому саме калина стала для українців символом дівочої краси, здоров'я, чистоти, незайманості, родючості, пам'яті, України? Відповідь обґрунтуйте, спираючись на етимологію слова *калина*, його семантичне поле.
3. Погляд на українські вірування, звичаї, обряди через призму етимології (сімейна обрядовість – *кожух, поріг, шапка*).

Рекомендована література:

Основна: 1-3

Додаткова: 1, 5 - 9

Питання для обговорення на семінарі:

1. Проаналізуйте різні етимології імені *Ісус Христос*. Чим цікава гіпотеза Г.Бейлі? Чому в давнину ім'я вважали сакральним?
2. Поміркуйте, що є спільного між такими, здається, далекими словам, як *жила* і *жила*, *житло* і *живіт*, *жито*? Які фантастичні, міфологічні образи, пов'язані з ідеєю життя, вам відомі?
3. Як відомо, особливою рисою психічного складу українців є лагідність, пісенність душі, поетичне сприйняття навколишнього світу. Простежте, як ці та інші риси відображено у мові наших предків. Що змінилося в ментальності сучасного пересічного українця і чому?

ТЕМА 4. УКРАЇНСЬКА ОНОМАСТИКА

План

1. Загальні відомості про ономастику.
2. Антропоніміка.

Рекомендована література:

Основна: 1-3

Додаткова: 1, 5, 8

Завдання I. З'ясувати етимологію дівочого прізвища своєї мами і обох бабусь.

Завдання II. Записати і прокоментувати походження прізвищ студентів у групі.

Завдання III. З'ясувати прізвиська однокурсників та особливості їх походження.

Питання для обговорення на семінарі:

1. Давні й сучасні слов'янські імена (етимологія й словотвірні особливості).
2. Запозичені імена з грецької мови.
3. Запозичені імена з латини.
4. Запозичені імена з інших мов (із давньоєврейської, скандинавських, германських та ін.).
5. Фонетична і морфологічна адаптація запозичених імен в українській мові.
6. Групи українських прізвищ за походженням, їх етимологія.
7. Групи козацьких прізвищ та їх особливості.
8. Найвідоміші псевдоніми (письменників, артистів та ін.).
9. Перехід антропонімів в апелятиви і навпаки.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ КІНЦЯ XX – ПОЧАТКУ XXI СТ.

ТЕМА 1. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ КІНЦЯ XX – ПОЧАТКУ XXI СТ.

План

1. Суспільно-політична лексика як тематична єдність.
2. Динаміка як лінгвістична категорія і її вияв у функціонуванні суспільно-політичної лексики.
3. Процеси актуалізації суспільно-політичних лексем у сучасному політичному дискурсі.
4. Ідеологізація й деідеологізація суспільно-політичних лексем.

Рекомендована література:

Основна: 1-3

Додаткова: 1 - 5

Питання для обговорення на семінарі:

1. Зміст і обсяг поняття суспільно-політична лексика.
2. Суспільно-політична лексика як структурна одиниця політичного дискурсу.
3. Структурні типи суспільно-політичної лексики.
4. Процеси активізації суспільно-політичної лексики.
5. Процеси неологізації в групі суспільно-політичної лексики.
6. Процеси запозичення як джерело збагачення суспільно-політичної лексики.
7. Взаємодія суспільно-політичної лексики з просторіччям і соціальними діалектами.
8. Процес формування нових значень у лексем суспільно-політичного змісту.
9. Процес метафоризації в групі суспільно-політичної лексики.
10. Молодіжний сленг: формування і функціонування.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. УКРАЇНСЬКА ЛЕКСИКОГРАФІЯ

ТЕМА 1. ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

План

1. Лексикографія як наукова дисципліна. Етапи становлення української лексикографії.
2. Українська лексикографія XVII-XVIII століття: загальна характеристика.
3. Українська лексикографія у XIX столітті: загальна характеристика.
4. Українська лексикографія першої половини XX століття: загальна характеристика.
5. Українська лексикографія другої половини XX століття: загальна характеристика.
6. Досягнення української лексикографії за останнє десятиріччя.
7. Типологія словників.
8. Найважливіші словники сучасної української літературної мови.

Рекомендована література:

Основна: 1, 5

Додаткова: 5 - 8

Завдання I. Назвіть словники, з яких виписані ці словникові статті. На підставі чого Ви визначили тип словника?

I. АБОРИГЕН книжн. (представник корінного населення країни, місцевості), **АВТОХТОН** книжн., **ТУЗЕМЕЦЬ** рідко, **ТУБІЛЕЦЬ** заст. Серед наших пращурів були пришельці й аборигени (І. Цюпа); Слов'яни не тільки були автохтонами на цій території, а й сягають генетичним корінням ще в перше тисячоліття до нашої ери (з журналу); Розповідають, що під час одного із своїх плавань Христофор Колумб був оголошений туземцями мало не богом (з газети); П'ятеро чорношкірих тубільців ретельно працювали (О. Донченко).

II.1. ЗУСТРІЧ, СТРІЧА розм.; **ПОБАЧЕННЯ, РАНДЕВУ́, СПІТКА́ННЯ, ЗОБА́ЧЕННЯ** діал., **СХО́ДИНИ** діал., **БА́ЧЕННЯ** рідко, **СХО́ДЖЕННЯ** рідко (перев. за попередньою домовленістю). Ми не бачились другий рік, і зустріч наша була зворушлива і радісна (С. Голованівський); Їй було жалко, що надовго перервуться їхні стрічі в тихому лісі (М. Коцюбинський); Все розказав Марусі опришок там, на потоці, в солодкі хвилі побачення (Г. Хоткевич); - Коли хочете, тепер пришлю їх [гроші], а ні, то передам при зобаченні (Леся Українка); Вона бачила Ольгу.. на таємних сходинах з улюбленим (І. Франко).

II.2. зустріч див. прийняття.

III.

ЗУСТРІЧ	РОЗЛУКА
Побачення знайомих, близьких людей, наперед домовлене чи несподіване.	Розставання, прощання з ким-н., розлучення.
<p>■ Зустріч ~ розлука близька, випадкова, довгождана, драматична, єдина, колишня, коротка, небезпечна, незабутня, неминуча, непередбачена, несподівана, остання, сумна, холодна; ветеранів, випускників, ворогів, друзів, товаришів; батька з сином, учителів з випускниками, дочки з матір'ю, делегатів з колгоспниками. Відбулася зустріч ~ розлука. День, місце, час, очікування; дочекатися, уникати, чекати, шукати зустрічі ~ розлуки. Відкласти, перенести зустріч ~ розлуку. Перешкоджати, сприяти зустрічі ~ розлуці. Після зустрічі ~ розлуки бути присутнім де-н., зробити що-н., піти куди-н., повідомити що-н. Про зустріч ~ про</p>	

розлуку довідатися, згадати, розповідати кому-н. Відмовитися від зустрічі ~ розлуки. Бентежитись, тривожитись перед зустріччю ~ розлукою.

○ Тепер я житиму з вами,- щебетала Зізі,- кінчилися зустрічі і розлуки (П. Загребельний).
О друже мій, попереду розлука,
А зустрічі - чи трапляться вони? (В. Симоненко).

□ Зустрічатися ~розлучатися; побачення ~прощання, зустрічатися //сходитися ~розходитися

IV. зустрічатися / зустрітися з очима (з поглядом) чийми (чийм). Дивитися один одному в очі. *Пархоменко звісив голову й зустрівся з колючими очима молодого чоловіка з тонкими губами* (П. Панч); *Зустрівшись несподівано з настороженим поглядом Федора Івановича, він так знітився, що відразу не догадався і сірник загасити* (А. Головка).

V. падать 1) (*опускаться*) падати, -даю, -даєш; валитися, -люся, -лишся; 2) (*в сражении*) гинути; полягти, поліг; 3) (*ослабевать, уменьшаться*) падати, спадати, зменшуватися, -шується; 4) (*приходит в упадок,*) занепадати, підупадати; 5) (*приходиться на долю*) припадати, випадати; 6) (*выпадать*) випадати; 7) (*дохнуть – о животных*) здихати, гинути; 8) (*о дожде, снеге*) іти, падати, -дає, випадати, -дає; 9) (*быть свергнутым*) бути поваленим.

Завдання II. Користуючись Словником української мови, виділіть однозначні слова.

I. ПІСНЯ ПРО РУШНИК

Рідна мати моя, ти ночей не доспала,
Ти водила мене у поля край села,
І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала,
І рушник вишиваний на щастя дала.

І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала,
І рушник вишиваний на щастя, на долю дала.

Хай на ньому цвіте росяниста доріжка,
І зелені луги, й солов'їні гаї,
І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші твої.

І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші, блакитні твої.

Я візьму той рушник, простелю, наче долю,
В тихім шелесті трав, в щебетанні дібров.
І на тім рушничкові оживе все знайоме до болю:
І дитинство, й розлука, і вірна любов.

І на тім рушничкові оживе все знайоме до болю:
І дитинство, й розлука, й твоя материнська любов (А.Малишко).

II. Пірнаю в ночі, наче в сні,
до ранку не прочахну.
А три весни, як три стіни,

пополотніли з жаху.
Ще видиться: тонка сосна
пірнути в небо хоче,
стоїть дружина голосна
і в безвість тупить очі.
Туди провадять тільки сни,
але немає шляху.
А три весни, як три стіни,
пополотніли з жаху (В. Стус).

III. Флегматично зима тротуаром поскрипує,
Фантастичні плете казки,
Позіхає десь під білою липою,
На шибки покладе мазки.

Вкриє землю габою сріблястою,
І є напруженій тиші нічній
Світ здається чарівною казкою,
Нерозгаданим плетивом мрій (В. Симоненко).

Завдання III. *Випишіть словникові статті з реєстровим словом **напрям** із словників різних типів (за вибором студента). Проаналізуйте зміст і структуру цих статей.*

Питання для обговорення на семінарі:

1. Лексикографія як наукова дисципліна: стан та перспективи розвитку.
2. Етапи становлення української лексикографії.
3. Досягнення української лексикографії у слов'янському контексті.
4. Досягнення діаспорної української лексикографії.
5. Провідні українські лексикографи. Загальна характеристика їх лексикографічних праць.

ТЕМА 2. ТИПОЛОГІЯ СЛОВНИКІВ (I)

План

1. Загальна типологія словників.
2. Перекладні словники української мови.
3. Інверсійні (зворотні) словники.
4. Тлумачні словники української мови.
5. Словники іншомовних слів української мови.
6. Словники мови письменників: загальна характеристика.
7. Ономастичні словники української мови.
8. Етимологічні словники української мови.

Рекомендована література:

Основна: 3, 5

Додаткова: 8, 9

Завдання I. *Прочитайте текст. Користуючись тлумачним словником, розкрийте значення підкреслених слів.*

1. У неділю ранок високий і пишний розпливався над всією зеленню, якою овіяне було село, присипане великими росами. Луна від людських розмов і крику пастушків, від

мекання овець та іржання коней, реву волів та корів йшла в поле зо всіх царин села мальовничим звучанням, як і село, пройняте туманом, було кольористе на ранкові фарби. Кожні груди живої істоти дихали безмежною глибиною супокою і потуги, яка непомітно викликала сонцем з надр землі і переливалася в кожне стебло і в кожне живе серце. Дихали радісно, глибоко і з таким чуттям, яке говорило, що можна дихати ще радісніше, ще глибше і ще тихше, але не треба напружуватися, бо ранок і так переходить у такий прозорий день, що якби хто уважний глянув з-під церкви на небеса, то побачив би там і зорі, і на великих пальцях ніг нігті, освітлені сонцем у того янгола, який щоранку летить з заходу на схід назустріч сонцю. Радісний і щасливий день хліборобського відпочинку! (Т.Осьмачка)

Красива осінь вишиває клени

Червоним, жовтим, срібним, золотим.

А листя просить: – Виший нас зеленим!

Ми ще побудем, ще не облетим.

А листя просить: – Дай нам тої втіхи!

Сади прекрасні, роси – як вино.

Ворони п'ють надкльовані горіхи.

А що їм, чорним? Чорним все одно (Л.Костенко).

АРХЕОЛОГІЯ

Л. Мосендзові

Поважна мова врочистих вітрин.

Уривчасті передвіку аннали.

— Ми жали хліб. Ми вигадали млин.

Ми знали мідь. Ми завжди воювали.

— Мене забито в чесному бою,

Поховано дбайливою сім'єю.

Як не стояти так, як я стою

В просторій залі мудрого музею?

Так виразно ввижається мені

Палючими безсонними ночами:

Я жив колись в простому курені

Над озером з ясними берегами (Олег Ольжич).

ПРОКЛЯТІ РОКИ

Недаром многих лет

Свидетелем Господь меня поставил

А. С. Пушкин

Частина I

Якась смутна і невесела осінь

Зійшла, мов помаранча золота,

Над Києвом, і олов'яні оси

Дзижчали і співали з-за моста,

Де вітер заплітав березам коси

І цілував в розтулені вуста.

(О спогади терпкі і непотрібні

Про ті роки жорстокі і безхлібні!)

Як прикрашали чорні грона дір

Оту струнку червону колонаду,

Той almae matris царственний ампір!

І в пустку Миколаївського саду

Збирались слухати музику зір

Між сивих хмар махорочного чаду

Стрункий убивця, злодій та естет,
І вірш модерний там читав поет (Ю.Клен)

Завдання II. Прочитайте, порівняйте словникові статті. Зробіть висновок щодо типу словника.

акт про вилучення нирки з трупа для трансплантації акт об изъятии почки из трупа для трансплантации

падать 1. (опускаться, валиться) падати, -даю, -даєш, валитися, -люся, -лишся; 2. (склоняться вниз, низко опускаться, распространяться понизу) падати, спадати; **туман** ~даєт на пруд туман падає (спадає) на ставок; 3. (понижаться, уменьшаться) падати, спадати, зменшуватися, -шується; **"уровень воды** ~даєт **рівень води** падає (спадає, зменшується); 4. (приходит в упадок, становится хуже) занепадати, підупадати; 5. (приходиться на долю, выпадать) падати, припадати, **випадати**; **выбор** ~даєт на него **вибір** падає (**випадає**, припадає) на нього; 6. (касаться) падати; **подозрение** ~даєт на **приезжего підозра** падає на приїжджого; 7. (об ударений в слове) падати; 8. (вываливаться — о волосах, зубах) **випадати**; 9. (дохнуть) здихати, гинути; 10. (о дожде, снеге) іти (іде), падати, -дає, **випадати**, -дає; О п. **духом занепадати** (підупадати) духом; п. **в обморок** непритомніти, зомлівати.

обпика́ти (обпáлювати, опіка́ти і т. ін.) / **обпекти́** (обпаліти, опе́кти і т. ін.) [свої́м] по́глядом (очі́ма і т. ін.) яким (якими), кого, рідше що. Пильно дивитися на когось, на щось, виражаючи своє ставлення (перев. негативне). Його обминали з острахом, **обпикали** недружелюбними **поглядами** (Ю. Збанацький); Степан постояв ще трохи на порозі, **обпикаючи** їх гарячими **очима** (В. Кучер); Козаки знов зиркнули на Бжеського, **опалюючи** його важким від зненависті **поглядом** (З. Тулуб); Вони [полонені вороги] ідуть понуро, звисивши голови додолю, відчувають, що десятки очей **опікають** їх **своїм** грізним **зором** (П. Воронько); Підійшла до нього [чоловіка] впритул, поставила чемоданчик на дорогу, мовчки **обпекла** його **поглядом** (П. Загребельний); -- Крадена [хустка]? -- спитав дядько. -- **Піди ти тепер украдь!** -- **обпекла** його злим **поглядом** циганка й пішла геть (Григір Тютюнник); Опустив [сержант] голову і, **обпаливши** через плече лютим **поглядом** свого товариша, незграбно пересмикнув плечима (Ю. Бедзик); Оленка метнулася, **поглядом обпекла** приплюснуте Леськове обличчя (Р. Іванчук); Обернувшись до Йона, **опекла** його [дівчина] **палким поглядом** чорних очей (М. Коцюбинський).

Завдання III. З'ясуйте значення слова "мова" за тлумачним та енциклопедичним словником. Порівняйте пояснення та зробіть відповідні висновки.

Завдання IV. Вишийте зі "Словаря української мови" Б.Грінченка, Словника української мови та Великого тлумачного словника сучасної української мови словникові статті зі словами: **отава, прийдешній, марити, іти, скроня, питомий, стожарня, чемний, цукерня**. Порівняйте та зробіть відповідні висновки.

Завдання V. Тлумачний словник виявив, що у нього пропали деякі слова. Перед вами "лексичні ознаки" цих слів. Відновіть їх.

1. В одному значенні синонім слова **нестача**, в іншому – синонім слова **дефіцит**.
2. Один із антонімів слова **світло** і омонім слова, що позначає велику кількість.
3. В одному значенні синонім слова **винятковий**, в іншому – антонім слова **густий**.
4. Антонім слова **суворість** і омонім слова, що позначає пухнастого звіра.
5. Іменник, який у різних значеннях може мати відношення до одягу і до річки.
6. Іменник, який у різних своїх значеннях може відноситися до зброї, шахти.

Завдання VI. *Випишіть кілька (на вибір студента) словникових статей зі Словника іношомовних слів і Етимологічного словника, прокоментуйте їх будову.*

Завдання VII. *Порівняйте принципи побудови словників мови письменника та словопоказчиків. Наведіть приклади словникових статей.*

Завдання VIII. *Складіть словопоказчик невеличкого художнього твору (на вибір студента).*

Завдання IX. *За допомогою Словника іношомовних слів з'ясуйте походження та значення таких лексем:*

Догма, агресія, бенефіс, бравісимо, апперцепція, аннали, мадонна, брутто, нетто, дурра, інновація.

Завдання X. *Прочитайте текст. Користуючись етимологічним словником, з'ясуйте походження підкреслених слів.*

А час летів і днів підкови
Губив, як зорі — блиск в траву...
І Самойлович сумнобровий
Віддав Мазепі булаву,
І той узяв її з любов'ю.
Збудує він життя нове
І зійде на його вершини.
А крик гримить: “Нехай живе
Великий гетьман України!” (В.Сосюра)

Завдання XI. *Перекладіть українською мовою. Доповніть словами ті групи, в яких стоїть знак питання.*

1. Чашка, посуда, тарелка; ситец, ?, шелк; стол, мебель, диван.
2. Горячий, теплый, холодный; огромный, большой, крохотный; ?, полный, худой.
3. Зеленый, ?, красный, малиновый; синий, ?; желтый, лимонный.
4. Копать, резать, лопата, ножницы; фотографировать, шить, ?, игла.
5. Растение, оружие, лук; животное, нежность, ласка; сушка, руль, ? .

Питання для обговорення на семінарі:

1. Охарактеризувати поняття словникової статті.
2. Загальна типологія словників.

ТЕМА 3. ТИПОЛОГІЯ СЛОВНИКІВ (II)

План

1. Історичні словники української мови.
2. Орфографічні словники української мови.
3. Орфоепічні словники української мови.
4. Словники синонімів, омонімів, паронімів, антонімів української мови.
5. Термінологічні словники української мови.
6. Діалектні словники української мови.
7. Граматичний словник.

Рекомендована література:

Основна: 1-3

Додаткова: 1 - 5

Завдання I. Користуючись "Словником омонімів української мови", з'ясуйте значення слів, уведіть їх у словосполучення або речення.

Бабка, доводитися, гай, завій, загін, мрячити, поспівати, правитися, рубель, ручка, ярий

Завдання II. Розкажіть про принципи укладання словників синонімів і антонімів. Наведіть приклади словникових статей із "Словника антонімів української мови" та "Словника синонімів української мови", проаналізуйте їх.

Завдання III. Перед вами лексичне рівняння. Визначте, яке слово треба вставити замість знака питання, щоб з правого та лівого боку від знака дорівнює було однакове співвідношення.

1. Палець – перст = Лоб – ?
2. Живий – мертвий = Славити – ?
3. Глас – голос = Прах – ?
4. Схід – захід = Порядок – ?
5. Молодий – старий = Егоїст – ?
6. Запорука – порука = Гамувати – ?

Завдання IV. Перед вами "перевертні" – стійкі сполуки, у яких кожне слово замінене антонімом. Відновіть їх, подайте українські відповідники.

Новая ложь, вийти из безвкусицы, умирать своей глупостью, прийти из бытия, ночи бессчетны, взять начала.

Завдання V. Користуючись "Словником паронімів української мови", з'ясуйте значення таких слів:

Будівельний // будівний // будівничий; терплячий // терпимий; афект // ефект; економічний // економний; лісник // лісівник; еміграція // імміграція // міграція; корисливий // корисний; орден // ордер; активація // активізація // активність; дійовий // діючий // діяльний; кваліфікаційний // кваліфікований; програмний // програмовий // програмований.

Завдання VI. Випишіть словникові статті із словника лінгвістичних термінів, СУМу, УРЕ із реєстровими словами: наголос, об'єкт. Порівняйте, проаналізуйте, зробіть висновки.

Завдання VII. Випишіть із "Словаря української мови" Б.Грінченка просторічні слова і проаналізуйте словникові статті у Словнику української мови із ремарками **розм., вульг., жарт., зневажл., ірон., лайл., фам.**

Завдання VIII. Із Словника української мови виписати 4 словникові статті, де була б ремарка діал. Прокоментуйте.

Завдання IX. Користуючись словниками діалектної лексики, поясніть значення діалектизмів.

Вуйко, щупак, маївка, горнець, мазати, царинка.

Завдання X. *Із "Фразеологічного словника української мови" у 2-х томах (1993 р.) випишіть дві словникові статті (на свій вибір), порівняйте їх з аналогічними з "Фразеологічного словника української мови" Г.Удовиченка, 1984 р.).*

Завдання XI. *Як відображена фразеологія у Словнику української мови? Проілюструйте відповідь словниковими статтями.*

Завдання XII. *Користуючись "Фразеологічним словником української мови", з'ясуйте значення фразем. Уведіть їх у контекст.*

Біс вселівся; метати бісер свінням; вухналі кувати зубами; кожна жилка дрижить; за комір не капає; віросли крила; хоч мійчки мич; муляти очі; носитися як дурень із ступою; битися як риба в саку; текті кризь пальці; моркву терти; мудрий по шкоді; багатіти думкою.

Завдання XIII. *Доберіть фразеологізми, користуючись "Фразеологічним словником української мови".*

Запам'ятовувати; необдуманно витратити сили; наживатися на чужому горі; соромитися; швидко втекти; не звертати уваги; насміхатися; мати недобрі наміри; мовчати; багато говорити; зазіхати на чуже.

Завдання XIV. *Підберіть синоніми до фразеологізмів, користуючись "Словником фразеологічних синонімів" М.Коломійця, Є.Регушевського.*

Обводити поглядом; мати на думці; лишити з носом; золоті руки; на краю світа.

Завдання XV. *Наведіть фразеологізми, які прийшли до літературної мови:*

- 1) із мови музикантів і артистів;
- 2) із мови моряків;
- 3) із мови столярів;
- 4) із мови рибалок, мисливців.

Завдання XVI. *Користуючись "Коротким словником жаргонної лексики української мови" Л.Ставицької, з'ясуйте значення таких слів:*

Лабати, падло, клієнт, втирати, молоток, розкрутка, шайтан, шара, кішка.

Завдання XVII. *Існує думка, ніби в українській мові є тільки три слова, що закінчуються на -со: м'ясо, просо і колесо. Який словник допоможе швидко перевірити це твердження?*

Питання для обговорення на семінарі:

1. Фразеологічні словники української мови.
2. Словотвірні словники української мови.
3. Частотні словники української мови.
4. Короткий словник жаргонної лексики української мови.

ТЕМА 4. УКРАЇНЬСЬКА КОМП'ЮТЕРНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ

План

1. Загальна характеристика машинного фонду української мови.
2. Комп'ютерні технології в українській лексикографії.
3. Основні напрями в автоматизації української лексикографії.
4. Автоматичні словники: загальна характеристика.

Рекомендована література:

Основна: 3, 4

Додаткова: 9, 11, 13

Завдання I. У програмі „Словники України” знайти слово «ескалація». Скопіювати парадигму слова у документ Word. Набрати нижче транскрипцію слова. Повторити зі словами *Езон, няньо*.

Завдання II. У програмі “Словники України” знайти і скопіювати у документ Word антоніми до слів: *добрий, здоровий, матеріальний, грубий*.

Завдання III. У програмі „Словники України” знайти і скопіювати у документ Word з розгорнутими ілюстраціями фразеологічні звороти, у яких вживаються слова: *гонити, заробити, карб*.

Завдання IV. Користуючись електронним словником УЛІС з набору ПролінгОфіс 5.0, знайти український переклад таких російських слів (оформити у вигляді таблиці у документі Word): *каверзность, начеку, очерк, полоумный*.

Завдання V. Підключити до електронного словника Lingvo 8 словник абревіатур, біблійний словник і словник прислів'їв. Відключити словник абревіатур.

Завдання VI. В “Електронній енциклопедії Кирила і Мефодія”, у розділах “Толковий словарь С.И.Ожегова и Н.Ю.Шведовой”, “Толковий словарь иностранных слов Л.П.Крысина” знайти і скопіювати у документ Word тлумачення слова «идеализм». Скопіювати також малюнок з аналогічної енциклопедичної статті.

Питання для обговорення на семінарі:

1. Загальна характеристика машинного фонду української мови.
2. Досягнення української комп'ютерної лексикографії за останнє десятиріччя.
3. Комп'ютерні технології в українській лексикографії.
4. Автоматичні словники: загальна характеристика.
5. Основні напрями в автоматизації української лексикографії.

Карта самостійної роботи студента

Карта самостійної роботи, де визначено форми академічного контролю, успішність (бали) і термін виконання самостійної роботи бакалавра

КАРТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА

(2 семестр)

Змістовий модуль та теми курсу	Академічний контроль	Бали	Термін виконання (тижні)
Змістовий модуль I. Лексикологія як науково-навчальна дисципліна.			
Слово як основна одиниця мови			
Тема 1. Поняття про лексикологію. Лексикологія як наукова дисципліна (4 год.)	Практичне заняття	10	II
Тема 2. Слово – одиниця лексичного рівня мови (4 год.)	Практичне заняття, семінарське заняття	10	III
Тема 3. Багатозначність слів (4 год.)	2 практичних заняття, семінарське заняття, лабораторне заняття	10	IV
Тема 4. Типи лексичних значень слів (4 год.)	Практичне заняття, семінарське заняття, лабораторне заняття, модульний контроль	10	V
Змістовий модуль II. Системний характер лексики			
Тема 1. Омоніми в українській мові. Пароніми (4 год.)	Практичне заняття, семінарське заняття, лабораторне заняття модульний контроль	10	VI
Тема 2. Антоніми в українській мові (4 год.)	Практичне заняття, лабораторне заняття	10	VII
Тема 3. Синоніми в українській мові (6 год.)	2 практичних заняття, семінарське заняття	15	VIII-IX
Змістовий модуль III. Диференціація лексики української мови			
Тема 1. Лексика української мови з погляду її походження (4 год.)	Практичне заняття, семінарське заняття, лабораторне заняття	10	X
Тема 2. Активна й пасивна лексика української мови (6 год.)	Практичне заняття, семінарське заняття, лабораторне заняття	15	XI-XII
Тема 3. Термінна лексика української мови (4 год.)	Практичне заняття, лабораторне заняття	10	XIII
Тема 4. Лексика української мови за сферою вживання (4 год.)	Практичне заняття, семінарське заняття, лабораторне заняття,	10	XIV-XV

	модульний контроль		
<i>Разом: 48 год.</i>	<i>Разом: 120 балів</i>		

3 семестр

КАРТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА

Змістовий модуль та теми курсу	Академічний контроль	Бали	Термін виконання (тижні)
Змістовий модуль 4. Етимологія української мови. Ономастика			
Тема 1. Стилистична диференціація лексики (2 год.)	2 практичних заняття, семінарське заняття, модульний контроль	5	I - II
Тема 2. Етимологія української мови (2 год.)	Практичне заняття, семінарське заняття, лабораторне заняття	5	III
Тема 3. Етнолінгвістичний аспект української етимології (2 год.)	Практичне заняття, семінарське заняття, лабораторне заняття	5	IV
Тема 4. Українська ономастика (2 год.)	Практичне заняття, семінарське заняття, лабораторне заняття	5	V-VI
Змістовий модуль 5. Основні тенденції розвитку лексики української мови кінця XX – початку XXI ст.			
Тема 1. Основні тенденції розвитку лексики української мови кінця XX – початку XXI ст. (2 год.)	Практичне заняття, семінарське заняття, лабораторне заняття, модульний контроль	5	VII-VIII
Змістовий модуль 6. Українська лексикографія			
Тема 1. Етапи становлення української лексикографії (2 год.)	Практичне заняття, семінарське заняття, лабораторне заняття, модульний контроль	5	XI
Тема 3. Типологія словників (I) (2 год.)	Практичне заняття, семінарське заняття, лабораторне заняття	5	XII
Тема 3. Типологія словників (II) (2 год.)	Практичне заняття, семінарське заняття, лабораторне заняття	5	XII
Тема 4. Українська комп'ютерна лексикографія (2 год.)	Практичне заняття, семінарське заняття, лабораторне заняття, модульний контроль	5	XIII
<i>Разом: 18 год.</i>	<i>Разом: 45 балів</i>		

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ТЕМА 1. СТИЛІСТИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЛЕКСИКИ

1. Законспекуйте статтю:
 - Дзюбишина-Мельник Н. Ще один стиль української літературної мови // *Культура слова*. – 1994. – № 45.
2. Дібрати текстові фрагменти основних жанрів та форм художнього викладу, проаналізувати лексичні засоби впливу на читача.

ТЕМА 2. ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

1. Законспекуйте статті:
 - Бурячок А.А. Семимовний словник початку XVII ст. // *Мовознавство*. – 1969. – № 2. – С. 47 – 54.
 - Галас Я.В. З історії української лексикографії на Закарпатті (XIX-XX ст. до 1945 р.) // *Мовознавство*. – 1998. – №6. – С. 37 – 43.
 - Копиленко Н.Б. З історії “Словаря української мови” Бориса Грінченка // *Українська мова і література в школі*. – 1990. – № 7. – С. 60 – 63.
 - Паламарчук Л.С. Нові горизонти української лексикографії // *Українська мова і література в школі*. – 1986. – № 2. – С. 42 – 44.
- II. Ознайомитись з лексикографією української діаспори (2-3 джерела на вибір)
 1. Перекладні загальнономвні словники:
 - «*Мадярьсько-руський словарь*» (Ужгород, 1928);
 - «*Українсько-польський і польсько-український словник*» Є. Грицака і К. Кисілевського (Львів, 1931);
 - «*Українсько-німецький словник*» З. Кузелі і Я. Рудницького (Лейпциг, 1943);
 - «*Українсько-англійський словник*» К. Андрусишина і Я. Кретта (Саскатун, Канада, 1955, останнє вид. 1990, близько 95 000 слів);
 - «*Українсько-польський словник*» за редакцією С. Грабця і П. Зволінського (Варшава, 1957, 30 000 слів);
 - «*Словацько-український словник*» П. Бунганича (Братислава, 1985);
 - «*Українсько-чеський словник*» А. Куримського, Р. Шишкової, Н. Савицького у 2 томах (Прага, т. 1, 1994, т. 2, 1996, близько 75 000 слів).
 2. Термінологічні словники:
 - «*Медичний латинсько-український словник*» М. Галина (Прага, 1926);
 - «*Ботанічний латинсько-український словник*» Ст. Маковецького (Краків, 1936);
 - «*Німецько-український технічний словник*» І. Жуковського, З. Кузелі (1943);
 - «*Вибірковий англійсько-український словник з природознавства, техніки і сучасного побуту*» А. Вовка (Нью-Йорк, ч. 1 – 2, 1982).
 3. Нормативні словники:
 - правописні словники К. Кисілевського (1934), О. Панейка (1941) та ін.;
 - «*Правописний словник*» Г. Голоскевича (перевидання, Нью-Йорк, 1952, 1962);
 - «*Український стилістичний словник*» І. Огієнка (Львів, 1924; це рекомендації щодо літературного слововживання з орієнтацією на мову «Великої» України);
 - «*Словник місцевих слів, у літературній мові не вживаних*» І. Огієнка (1934).
 4. Історичні та етимологічні словники:
 - «*Етимологічний словник української мови*» Я. Рудницького (Вінніпег, т. 1 – 2, 1962 – 82);
 - «*Етимологічно-семантичний словник української мови*» І. Огієнка (Вінніпег, т. 1 – 4, 1979 – 95).
 5. Інші типи словників:
 - В. Ніньовський «*Український зворотний словник*» (Едмонтон – Мюнхен, 1969);
 - А. Орел. «*Словник чужомовних слів*» (т. 1 – 3, Нью-Йорк, 1963 – 66).

ТЕМА 3. ТИПОЛОГІЯ СЛОВНИКІВ (I)

1. Законспекуйте статті:

- Дорошевський В. Про тлумачення значень слів у словниках // Мовознавство. – 1970. – № 5. – С. 10 – 21.
- Лахно Н.В. До засад укладання тлумачних словників // Науковий вісник Таврійського національного університету імені В.І Вернадського – Сімферополь: Таврійськ. нац. ун-т імені В.І Вернадського, 2008. – № 2. – С.145 – 151.
- Паламарчук Л.С. Новий академічний словник // Мовознавство. – 1980. – № 5. – С. 3 – 10.
- Паламарчук Л.С., Юрчук Л.А. Засади створення Словника української мови // Мовознавство. – 1967. – № 3. – С. 19 – 30.
- Пилинський М.М. Словник Б.Грінченка. Міфи і факти // Мовознавство. – 1988. – № 6. – С. 25 – 32.
- Погрібна О.О. Дослідження семантичної структури іменникових дефініцій у тлумачному словнику // Мовознавство. – 2003. – № 1. – С.84 – 89.

2. Ознайомтесь з енциклопедичним, перекладним, інверсивним, тлумачним, ономастичним, етимологічним словниками та словником іншомовних слів і мови письменників, з передмовами і поясненнями до словників, з принципами побудови словникової статті відповідно до типу словника.

ТЕМА 4. ТИПОЛОГІЯ СЛОВНИКІВ (II)

1. Законспекуйте статті:

- Городенська К. Граматичний словник (концепція та принципи укладання) // Українська мова. – 2005. – № 2. – С. 22 – 27.
- Лещук Т. Проблеми уніфікації науково-технічних словників (з погляду лексикографічних засад) // Українська мова. – 2005. – № 2. – С. 44 – 55.
- Перебийніс В.І. Теорія і практика укладання навчальних словників // Вісник Житомирського держ. пед. ун-ту. – 2004. – № 17. – С. 73 – 75.

2. Ознайомтесь з історичним словником української мови, з передмовою і поясненнями до словника. Запишіть одну із словникових статей і з'ясуйте принципи її побудови.

3. Відповідно до правил правопису складних слів переписіть наведені слова разом, окремо, через дефіс. Перевірте за орфографічним словником.

Аван/сцена, адрес/календар, Аму/дарья, віцмундир, все/світло/історичний, Марко/Вовчок, пів/Києва, пів/ящика, аби/коли, десь/інде, мов/би, з/не/хотя, на/швидку/руч, то/б/то, часто/густо, в/двоє, що/дня, всього/на/всього, віч/на/віч, зроду/віку.

4. Запишіть синонімічний ряд до слова *гудіти*. Перевірте відповідь за «Словником синонімів української мови».

5. Випишіть словникові статті із словника лінгвістичних термінів, СУМу, із реєстровими словами: *наголос*, *об'єкт*. Порівняйте, проаналізуйте, зробіть висновки.

6. Із Словника української мови випишіть дві словникові статті, де була б ремарка *diap.* Прокоментуйте.

7. Наведіть фразеологізми, які прийшли до літературної мови із мови музикантів і артистів.

Критерії оцінювання виконання студентами завдань для самостійної роботи

Самостійна робота студентів з навчальної дисципліни «Сучасна українська літературна мова: лексикологія, лексикографія. Фразеологія» оцінюється за такими параметрами:

5 балів – завдання для самостійної роботи виконані в повному обсязі, лаконічно, змістовно, обґрунтовано, із наведенням прикладів і застосуванням

методу аналізу та творчого підходу. Студент самостійно працює з науковою літературою; оцінює комунікативні явища, професійні ситуації; робить висновки; вміє формулювати й обґрунтовувати власну позицію; володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід; креативно підходить до їх підготовки; має комунікативні вміння і навички; прагне до самовдосконалення і саморозвитку.

4 балив – завдання для самостійної роботи виконані в повному обсязі, лаконічно, змістовно, обґрунтовано, але з певними помилками щодо викладу матеріалу та без наведення прикладів до окремих фактів і явищ. Студент працює із запропонованою науковою літературою; робить висновки; володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід і втілює їх у практику. Однак у процесі відтворення самостійно дібраного матеріалу простежується брак власних суджень, прояву креативності й ініціативності.

3 бали – завдання для самостійної роботи виконані в повному обсязі, але з порушенням логіки й послідовності викладу матеріалу та без ілюстрування прикладами. У роботі допускаються стилістичні помилки, неточне вживання термінів, довільне витлумачення фактів. Студент працює із запропонованою науковою літературою, але аналізує її примітивно, без висвітлення власної позиції; володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід, але втілює їх у практику допускаючи грубі помилки та уникаючи використання фахової термінології.

2 бали – завдання для самостійної роботи виконані не в повному обсязі, частково самостійно і за певним зразком. Студент володіє матеріалом на початковому рівні, викладає його хаотично і необґрунтовано, без дотримання мовних норм; має фрагментарні навички роботи з науковими джерелами і не вміє робити висновки; володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід, але не втілює їх у практику; комунікативні вміння і навички мають низький рівень розвитку.

1 бал – виконано менше половини завдань для самостійної роботи. Матеріал фрагментарний, не систематизований, не ілюстрований прикладами, порушена структура викладу. Його основу складає необґрунтоване копіювання чужих думок, фраз і позицій. Студент не вміє працювати з науковими джерелами і робити власні висновки; не володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід; відсутній творчий компонент даного виду діяльності; комунікативні вміння і навички мають дуже низький рівень розвитку.

0 балів – більшу частину самостійних завдань не виконано. Студент лише частково володіє навчальним матеріалом, не вміє чітко, лаконічно й послідовно висвітлювати його; не працює з науковими і навчальними джерелами і не володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід; майже відсутні творчі та комунікативні уміння і навички.

6. Контроль навчальних досягнень

Навчальні досягнення студентів із дисципліни «Сучасна українська літературна мова: лексикологія, лексикографія. Фразеологія» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок; розширення кількості підсумкових балів до 100.

Контроль успішності студентів з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти (п. III), де зазначено види і терміни контролю. Систему рейтингових балів для різних видів контролю та порядок їх переведення у національну (4 – бальну) та європейську (ECTS) шкалу.

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного (модульного) контролю.

II семестр

№ п/п	Вид діяльності	Кількість балів за одиницю	Кількість одиниць до розрахунку	Усього
1.	Відвідування лекцій	1	5	5
2.	Відвідування практичних занять	1	13	13
3	Відвідування семінарських занять	1	7	7
4	Відвідування лабораторних занять	1	7	7
4.	Виконання завдання із самостійної роботи (домашнього завдання)	5	24	120
5.	Робота на практичному занятті, зокрема доповідь, дискусія, виступ, повідомлення	10	13	130
6.	Робота на семінарському занятті	10	7	70
7.	Робота на лабораторному занятті	10	7	70
8.	Модульна контрольна робота	25	4	100
Максимальна кількість балів				522
Коефіцієнт розрахунку рейтингових балів $522/100=5,22$				

III семестр

№ п/п	Вид діяльності	Кількість балів за одиницю	Кількість одиниць до розрахунку	Усього
1.	Відвідування лекцій	1	9	9
2.	Відвідування практичних занять	1	12	12
3	Відвідування семінарських занять	1	6	6
4	Відвідування лабораторних занять	1	9	9
5.	Виконання завдання із самостійної роботи (домашнього завдання)	5	5	25
6	Робота на практичному занятті, зокрема доповідь, дискусія, виступ, повідомлення	10	12	120
7.	Робота на семінарському занятті	10	6	60
8	Робота на лабораторному занятті	10	9	90
9.	Модульна контрольна робота	25	4	100
Максимальна кількість балів				431
Коефіцієнт розрахунку рейтингових балів $431/60=7,18$				

Творчі роботи, які виконує студент за визначеною тематикою, обговорюються та захищаються на практичних заняттях.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- ✓ своєчасність виконання навчальних завдань;
- ✓ повний обсяг їх виконання;
- ✓ якість виконання навчальних завдань;
- ✓ самостійність виконання;
- ✓ творчий підхід у виконанні завдань;
- ✓ ініціативність у навчальній діяльності.

6.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання

Кожен модуль включає бали за *модульну контрольну роботу* (модульний контроль).

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в робочих зошитах студентів або на окремих аркушах.

Модульний контроль здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля (або його частини).

Критерії оцінювання виконання студентами модульних контрольних робіт

21-25 балів – завдання модульної контрольної роботи виконані в повному обсязі, лаконічно, змістовно, обґрунтовано, із наведенням прикладів і застосуванням методу аналізу та творчого підходу. Студент самостійно працює оцінює комунікативні явища, професійні ситуації; робить висновки; вміє формулювати й обґрунтовувати власну позицію; володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід; креативно підходить до їх підготовки; має комунікативні вміння і навички.

15-20 балів – завдання модульної контрольної роботи виконані в повному обсязі, лаконічно, змістовно, обґрунтовано, але з певними помилками щодо викладу матеріалу та без наведення прикладів до окремих фактів і явищ. Студент робить висновки; володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід і втілює їх у практику. Однак у процесі відтворення самостійно дібраного матеріалу простежується брак власних суджень, прояву креативності й ініціативності.

9-14 балів – завдання модульної контрольної роботи виконані в повному обсязі, але з порушенням логіки й послідовності викладу матеріалу та без ілюстрування прикладами. У роботі допускаються стилістичні помилки, неточне вживання термінів, довільне витлумачення фактів. Студент не висвітлює власної позиції; володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід, але втілює їх у практику допускаючи грубі помилки та уникаючи використання фахової термінології.

3-8 балів – завдання модульної контрольної роботи виконані не в повному обсязі, частково самостійно і за певним зразком. Студент володіє матеріалом на початковому рівні, викладає його хаотично і необґрунтовано, без дотримання мовних норм; має фрагментарні навички роботи з науковими джерелами і не вміє робити висновки; володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід, але не втілює їх у практику; комунікативні вміння і навички мають низький рівень розвитку.

0-2 бали – виконано менше половини завдань для самостійної роботи. Матеріал фрагментарний, не систематизований, не ілюстрований прикладами, порушена структура викладу. Його основу складає необґрунтоване копіювання

чужих думок, фраз і позицій. Студент не вміє робити власні висновки; не володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід; відсутній творчий компонент даного виду діяльності; комунікативні вміння і навички мають дуже низький рівень розвитку.

6.4 Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання

Семестровий контроль із навчальної дисципліни «Сучасна українська літературна мова: лексикологія, лексикографія. Фразеологія» здійснюється у формі екзамену.

До екзамену допускаються ті студенти, які відвідували практичні заняття, працювали, писали модульні контрольні роботи та виконували блок самостійної роботи, а також мають у сукупності за всі види діяльності не менше *35 балів*.

Критерії оцінювання комплексного екзамену із Сучасної української літературної мови: лексикологія, лексикографія. Фразеологія

40 балів: усі чотири завдання – по 10 балів.

6.5 Орієнтовний прелік питань для підготовки до екзамену

1. Поняття про лексику як особливий рівень мовної системи. Предмет вивчення і основні завдання лексикології.
2. Слово як симетрична та асиметрична одиниця мови. Лексичне та граматичне значення слова.
3. Знакова природа слова.
4. Лексичне значення слова.
5. Однозначні слова. Багатозначні слова: причини виникнення. Семантичні зв'язки між значеннями багатозначного слова.
6. Багатозначність слів. Переносне значення і переносне вживання слова.
7. Пряме й переносне значення слова. Види переносних значень.
8. Типи лексичних значень за відношенням до контексту. Вільні та зв'язані значення.
9. Омоніми в сучасній українській мові. Класифікація омонімів їх стилістичні функції.
10. Пароніми в сучасній українській мові. Класифікація паронімів, їх стилістичні функції.
11. Синоніми в сучасній українській мові.
12. Класифікація синонімів та їх стилістичні функції.
13. Синонімічний ряд і його структура.
14. Антоніми в сучасній українській мові, їх класифікація та стилістичні функції.
15. Поняття про термін і терміносистему. Термінологічна лексика в сучасній українській мові (загальна характеристика). Детермінологізація.
16. Спільнослов'янський та староукраїнський шари лексики в сучасній українській літературній мові.
17. Шляхи і способи засвоєння українською мовою слів іншомовного походження.
18. Давньогрецькі та латинські запозичення в складі лексики сучасної української літературної мови. Старослов'янськи у складі лексики сучасної української літературної мови, їхні стилістичні функції.
19. Запозичення із західноєвропейських мов у складі лексики сучасної української літературної мови (загальна характеристика). Слова тюркського походження в лексиці сучасної української мови.
20. Лексичні запозичення із слов'янських мов.
21. Специфічно українська лексика. Українські слова в інших мовах світу.
22. Слова-кальки. Інтернаціоналізми у складі лексики сучасної української літературної мови.
23. Стилiстична диференціяція української лексики (загальна характеристика).
24. Лексика активного і пасивного вживання. Поняття про архаїчну лексику. Історизми в словниковому складі сучасної української мови, їх стилістичні функції. Лексичні та семантичні неологізми в лексиці сучасної української мови, їх стилістичні функції.
25. Загальнонародна лексика. Діалектна лексика та її різновиди.
26. Лексичні і семантичні діалектизми, їх вживання в українській літературній мові.
27. Експресивна лексика в сучасній українській літературній мові.
28. Професіоналізми в складі української лексики, їх стилістичні функції. Жаргонізми й арготизми в складі української лексики, їх стилістичні функції.
29. Українська лексикографія: предмет, завдання, етапи становлення.
30. Загальна характеристика української лексикографії XVII-XVIII.
31. Загальна характеристика української лексикографії XIX ст.
32. Загальна характеристика української лексикографії XX ст.
33. Типологія словників української мови.
34. Українська лексикографія початку XXI ст: стан, проблеми, перспективи розвитку.
35. Фразеологія як розділ науки про мову. Поняття фразеологізму. Види фразеологізмів. Походження фразеологізмів. Стилiстичні можливості фразеології.

6.6 Шкала відповідності оцінок

<i>Оцінка</i>	<i>Кількість балів</i>
Відмінно	100-90
Дуже добре	82-89
Добре	75-81
Задовільно	69-74
Достатньо	60-68
Незадовільно	0-59

7. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ

Разом: 120 год., лекції – 10 год., практичні заняття – 26 год., семінарські заняття – 14 год,

лабораторні заняття – 14 год., самостійна робота – 52 год., модульний контроль – 4 год.

II семестр

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV							
Модулі	Змістовий модуль I						Змістовий модуль II					Змістовий модуль III										
Назва модуля	Лексикологія як науково-навчальна дисципліна. Слово як основна одиниця мови						Системний характер лексики					Диференціація лексики української мови										
Кіл-ть балів за модуль	154						160					168										
Коефіцієнт	$154+160+168= 482/100=4,82$																					
Лекції	1						2			3		4		5								
Дати																						
Теми лекцій	Лексикологія як наукова дисципліна (1 б)						Омоніми в українській мові. Пароніми. (1 б.)					Синоніми в українській мові (1 б.)		Лексика української мови з погляду її походження (1б.)		Активна й пасивна лексика української мови (1б.)						
Теми практичних занять	Поняття про лексикологію (10+1 б)		Слово – одиниця ЛР мови (10+1 б)		Багатозначність слів. слів (20+2 б)		Типи лексичних значень (10+1 б)		Омоніми в українській мові. Пароніми. (10+1б)		Антоніми в українській мові (10+1 б)		Синоніми в українській мові (20+2 б)		Лексика за походженням (10+1б)		Активна й пасивна лексика (10+1б)		Термінна лексика (10+1 б.)		Лексика української мови за сферою вживання (10+1 б)	

Теми семінарських занять	Слово – одиниця ЛР мови (10+1 б)		Типи лексичних значень (10+1 б)	Омоніми в українській мові. Пароніми. (10+1б)		Синоніми в українській мові (10+1 б)	Лексика за походженням (10+1б)	Активна й пасивна лексика української мови (10+1 б)	Лексика української мови за сферою вживання (10+1 б)
Теми лабораторних занять	Лексичне значення слова. Типи лексичних значень слова. Типологія багатозначного слова та її віддзеркалення в тлумачних словниках (10+1б)			Лексична парадигматика. Лексика української мови за значенням (20+2б)		Лексика української мови з погляду походження та сфер уживання (терміни, професіоналізми, діалектизми) (20+2б)		Активна й пасивна лексика української мови (20+2б)	
Самостійна робота	(8*5) 40 балів			(9*5) 45 балів		(9*5) 45 балів			
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота 1 (25 балів)			Модульна контрольна робота 2 (25 балів)					

III семестр

Разом: 120 год., лекції – 18 год., практичні заняття – 24 год., семінарські заняття – 12 год, лабораторні заняття – 18 год.,
самостійна робота – 10 год., семестровий контроль – 30 год., модульний контроль – 8 год.

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII – X	XI- XII	XIII	XIV	XV							
Модулі	Змістовий модуль I							Змістовий модуль II		Змістовий модуль III									
Назва модуля	Етимологія української мови. Ономастика							Основні тенденції розвитку лексики української мови кінця XX – початку XXI ст.		Українська лексикографія. Фразеологія української мови									
Кіл-ть балів за модуль	181							75		175									
Коефіцієнт	$181+75+175=431/60=7,18$																		
Лекції	1		2		3		4-5		6-7		8		9		10				
Дати																			
Теми лекцій	Стилістична диференціація лексики (16)			Етимологія української мови. (16)		Етнолінгвістичний аспект української етимології (16)			Основні тенденції розвитку лексики української мови кінця XX – початку XXI ст. (16)			Етапи становлення української лексикографії (16)		Типологія словників (I, II) (2 б)		Українська компютерна лексикографія (1 б)		Українська фразеологія (1 б)	

Теми практичних занять	Стилістична диференціація лексики (20+2б)	Етимологія української мови. (10+1б)	Етнолінгвістичний аспект української етимології (10+1б)	Українська ономастика (10+1б)	Основні тенденції розвитку лексики української мови кінця XX – початку XXI ст. (20 + 2 б)	Етапи становлення української лексикографії (10+1 б)	Типологія словників (I) (10+1 б)	Типологія словників (II) (10+1 б)	Українська фразеологія (20+2б)
Теми семінарських занять	Стилістична диференціація лексики (10+1 б)	Етимологія української мови. (10+1 б)	Етнолінгвістичний аспект української етимології (10+1 б)	Українська ономастика (10+1 б)	Основні тенденції розвитку лексики української мови кінця XX – початку XXI ст. (10+1 б)	Етапи становлення української лексикографії (10+1 б)			
Теми лабораторних занять	Стилістична диференціація лексики (10+1 б)	Етимологія української мови. (10+1 б)	Етнолінгвістичний аспект української етимології (10+1 б)	Українська ономастика (10+1 б)	Основні тенденції розвитку лексики української мови кінця XX – початку XXI ст. (10+1 б)	Типологія словників (I) (10+1 б)	Типологія словників (II) (10+1 б)	Українська компютерна лексикографія (10+ 1 б)	Українська фразеологія (10+1б)
Самостійна робота	(2*5) 10 балів				(1*5) 5 балів	(2*5) 10 балів			
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота 1 (25 балів)				Модульна контрольна робота 2 (25 балів)	Модульна контрольна робота 3 (25 балів) Модульна контрольна робота 4 (25 балів)			

8. Рекомендовані джерела

1. Караман С.О. Сучасна українська літературна мова : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ[та ін.]; за ред. С.О.Карамана. – К.: Літера ЛТД – 2011. – С. 17–38.
2. Сучасна українська літературна мова: Підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ, та ін.; За ред. А. П. Грищенка. – 2-ге вид. – К.: Вища шк., 1997.
3. Сучасна українська літературна мова: Підручник / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін.; За ред. М. Я. Плющ. – 3-є вид. – К.: Вища шк., 2001.
4. Сучасна українська мова: Підручник / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; За ред. О. Д. Пономарева. – 3-є вид. – К.: Либідь, 2005.
5. Українська мова: Практикум. Навчальний посібник / Пазяк О. М., Сербенська О. А., Фурдуй М. І., Шевченко Л. Ю. – К., Либідь, 2000.

Додаткові ресурси:

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо / Б. Д. Антоненко-Давидович. – 4-е вид., переробл. і доп. – К. : Либідь, 1997. – 336 с.
2. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови / Надія Денисівна Бабич. – Львів : Світ, 2003. – 432 с.
3. Караванський С. Секрети української мови. – К., 1994.
4. Кочерган М.П. Слово і контекст. – Львів: Вища шк., 1980. – С. 45 - 94.
5. Кравець Л.В. Метафора і метонімія – два центри трохеїчної системи // Культура слова. – К., 2000. – №55-56. – С.30-36.
6. Лисиченко Л.А. Лексикологія сучасної української мови: Семантична структура слова. – Харків: Вища шк., 1977. – С. 18 - 28, 43 - 51.
7. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / За ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1973. – С. 38 - 45.

8. Тараненко О.О. Полісемічний паралелізм і явище семантичної аналогії. – К.,1980.
9. Українська мова: Енциклопедія. – К., 2000. – С. 639-640.
10. Українська мова. Мова фаху, мова науки, мова спілкування. Текстово-комунікативне навчання: навчальний посібник /Л.О.Ткаченко, О.В.Любашенко, С.Є.Мельник та ін.; за ред. О.В.Любашенко. – К.: ТОВ ВПП «Компас», 2014. – 256 с.
11. Ющук І П. Практикум з правопису української мови.– К.: Освіта, 1994.
12. Ющук І. П. Українська мова. – К., Либідь, 2005.

Словники

1. Коломієць М.П., Регушевський Є.С. Словник фразеологічних синонімів / За ред. В.О. Винника. – К.: Рад. шк., 1988. – 200 с.
2. Полюга Л.М.Словник синонімів української мови. – К.: Довіра, 2001.– 477с.
3. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. – К.: Наук. думка, 2000. – 680 с.
4. Словник труднощів української мови / Гринчишин Д.Г., Капелюшний А.О., Пазяк О.М. та ін.: За ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Рад. шк., 1989. – 336 с.
5. Словник фразеологізмів української мови / Уклад.: В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк, В.В. Дятчук та ін. – К.: Наук. думка, 2003. – 1104 с.
6. Український орфографічний словник / Уклад. О.А. Леонова. – Д.: Сталкер, 2001. – 480 с.

Джерела Internet:

1. www.univ.kiev.ua
2. mova.info
3. www.org.ua